

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ Вищого навчального
закладу Укоопспілки
«Полтавський університет
економіки і торгівлі»
18 квітня 2019 року № 88-Н
Форма № П-4.04

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСПІЛКИ
«ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ»**

Навчально-науковий інститут бізнесу та сучасних технологій
Форма навчання денна
Кафедра міжнародної економіки та міжнародних економічних відносин

Допускається до захисту
Завідувач кафедри
_____ Л. С. Франко
« _____ » _____ 2021 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«Системи державної підтримки малого та середнього бізнесу розвинених країн»

*зі спеціальності 292 Міжнародні економічні відносини освітня програма
«Міжнародний бізнес» за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти*

Виконавець роботи **Полтавець Ірина Анатоліївна**

(підпис, дата)

Науковий керівник **к. е. н. Стрілець Вікторія Юріївна**

(підпис, дата)

Рецензент **Ноздрін Олександр Олександрович**

Полтава 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ РОЗВИНЕНИХ КРАЇН.....	5
1.1. Сутність малого та середнього бізнесу та їх роль у економічному розвитку країн.....	5
1.2. Система державної підтримки малого та середнього підприємництва.....	12
Висновки до розділу 1.....	22
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНИХ ПРАКТИК ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ У РОЗВИНЕНИХ КРАЇНАХ.....	24
2.1. Сучасні тенденції державної підтримки малого та середнього бізнесу у зарубіжних країнах.....	24
2.2. Державна політика розвинених країн у сфері фінансової підтримки малого підприємництва.....	37
Висновки до розділу 2.....	45
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ АДАПТАЦІЇ В УКРАЇНІ ПОЗИТИВНОГО ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ.....	47
3.1. Інтеграція інструментів державної підтримки зарубіжних країн в українські програми розвитку малого та середнього бізнесу.....	58
3.2. Стратегічні перспективи удосконалення державної підтримки розвитку малого та середнього бізнесу України з урахуванням зарубіжного досвіду.....	58
Висновки до розділу 3.....	66
Висновки.....	68
Список використаних інформаційних джерел.....	70
Додатки.....	77

ВСТУП

Актуальність теми. Розвиток суспільства та стабілізація економіки країни визначає необхідність формування системи підтримки та стимулювання підприємницької діяльності та залучення суб'єктів підприємницької діяльності до виконання науково-технічних та соціально-економічних програм для задоволення державних та регіональних потреб. Враховуючи уразливість малого та середнього підприємництва (МСП) до впливу факторів соціально-економічного середовища, вони мають особливу потребу у державній підтримці та сприянні держави і органів місцевого самоврядування. А тому виникає необхідність у розробці відповідних науково-методичних засад забезпечення розвитку МСП, які б враховували позитивну практику державної підтримки малого та середнього бізнесу у розвинених країнах.

Питання державної підтримки малого та середнього бізнесу постійно знаходяться в центрі уваги українських та зарубіжних науковців. Так, Швець Г. О. [49] досліджує сучасне бізнес-середовище малого та середнього підприємництва в Україні; Фролова Н. Л. розглядає інструменти державної регуляторної політики у сфері малого та середнього підприємництва в Україні [48]; Якушева О. В. [51] проводить дослідження економічного розвитку і підтримки малого та середнього бізнесу на регіональному рівні тощо.

Метою дослідження є розвиток теоретико-практичних засад системи державної підтримки малого та середнього бізнесу розвинених країн. Досягнення мети передбачає виконання наступних завдань:

- дослідити сутність малого та середнього бізнесу та їх роль у економічному розвитку країн;
- розглянути складові системи державної підтримки малого та середнього підприємництва;

- визначити сучасні тенденції державної підтримки малого та середнього бізнесу у зарубіжних країнах;
- проаналізувати державну політику розвинених країн у сфері фінансової підтримки малого підприємництва
- визначити можливість інтеграції інструментів державної підтримки зарубіжних країн в українські програми розвитку малого та середнього бізнесу;
- розглянути стратегічні перспективи удосконалення державної підтримки розвитку малого та середнього бізнесу України з урахуванням зарубіжного досвіду.

Об’єктом дослідження є системи державної підтримки МСП розвинених країн.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні засади реалізації державної підтримки малого та середнього підприємництва у розвинених країнах.

Методи дослідження. В процесі дослідження використано наступні методи: системний, діалектичний, трендовий аналіз – під час дослідження критеріїв та тенденцій ведення та розвитку МСП; метод експертного опитування; порівняльного аналізу – при дослідженні практики державної підтримки розвинених країн та України; графічний метод – для відображення загальних тенденцій у розвитку малого та середнього бізнесу та ін.

Інформаційну базу досліджень склали закони України, укази Президента України, нормативні акти Кабінету Міністрів України; статистичні дані й аналітичні матеріали Державної служби статистики України, статистичної служби Європейського Союзу, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Європейської комісії, Організації економічного спілкування та розвитку, результати наукових досліджень із проблем державної підтримки МСП.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Виконання кваліфікаційної роботи пов’язане з планом наукових досліджень Вищого

навчального закладу Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі» за темою «Сучасні процеси глобалізації: рушійні сили, мегатренди, суперечності» (0113U006220). Внесок автора полягає у визначенні ролі державної підтримки в розвитку малого та середнього підприємництва.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. Основні положення і отримані результати досліджень оприлюднені на III Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми сучасної науки та освіти». (м. Львів, 10–11 черв. 2021 р.).

Публікації: Полтавець І. А., Стрілець В. Ю. Державна підтримка малого та середнього бізнесу розвинених країн: досвід для України. *Актуальні проблеми сучасної науки та освіти* : матеріали III міжнар. Наук.-практ. конф. (м. Львів, 10–11 черв. 2021 р.). С. 16–18 [24].

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ РОЗВИНЕНИХ КРАЇН

1.1. Сутність малого та середнього бізнесу та їх роль у економічному розвитку країн

Розвиток малого підприємництва має вагомe значення для країни, оскільки служить базою для стабільної економіки та становить основу її соціально-економічного розвитку. Воно стимулює розвиток конкуренції, впровадження новітніх технології та забезпечення зайнятості населення. Однак недосконалість механізму державного регулювання, системи фінансування та підтримки МСП гальмує його розвиток та погіршує рівень державно-підприємницького партнерства. У зв'язку з цим, тематика щодо забезпечення розвитку МСП в умовах адаптації позитивного зарубіжного досвіду державної підтримки у національну економіку України є не тільки актуальною, але й має практичну спрямованість.

Теоретичні аспекти сутності малого та середнього підприємництва в Україні визначені Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», відповідно до якого під мікропідприємствами розуміються підприємства, показники яких на дату складання річної фінансової звітності за рік, що передує звітному, відповідають щонайменше двом із таких критеріїв: балансова вартість активів – до 350 тисяч євро; чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) – до 700 тисяч євро; середня кількість працівників – до 10 осіб. Під малими підприємствами у законодавчому акті визначено підприємства, які не відповідають критеріям для мікропідприємств та показники яких на дату складання річної фінансової звітності за рік, що передує звітному, відповідають щонайменше двом із таких

критеріїв: балансова вартість активів – до 4 мільйонів євро; чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) – до 8 мільйонів євро; середня кількість працівників – до 50 осіб. До середніх підприємств віднесено підприємства, які не відповідають критеріям для малих підприємств та показники яких на дату складання річної фінансової звітності за рік, що передує звітному, відповідають щонайменше двом із таких критеріїв: балансова вартість активів – до 20 мільйонів євро; чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) – до 40 мільйонів євро; середня кількість працівників – до 250 осіб. [27, ст. 2].

Європейська практика віднесення підприємств до категорій малого та середнього бізнесу є схожою до української. Наприклад, Визначення МСП у Великобританії - це, як правило, мале або середнє підприємство, що має менше 250 працівників. Тоді як значення для МСБ, визначене ЄС, – це також бізнес з менш ніж 250 працівниками та оборотом менше 50 млн. євро, або загальний баланс менше 43 млн. Євро [63].

Погоджуємося із твердженням Рачинської Г. В. та Копець Г. Р., що характерною особливістю малого і середнього бізнесу є багатогранність діяльності бізнесмена, який на власний ризик започаткував і веде бізнес, відповідає за результати діяльності, приймає рішення, і тому МСП має ті самі риси, що притаманні великим підприємствам, одночасно є такі особливості як: об'єднання функцій керівника і власника; гнучка організаційна структура; використання гнучких методів контролю тощо [32, с. 241]. Дійсно, існує ряд ключових відмінних характеристик, що притаманні малому та середньому бізнесу, проте не характерні великому, зокрема:

1. Політика. Через незліченні рівні управління політика, як правило, відіграє меншу роль у більшій організації, ніж у МСП. У невеликих організаціях власник організації може мати давні особисті стосунки з іншими працівниками або власниками. Для людини, яка входить до такої організації, важко виховувати правильні стосунки, не відчужуючи інших, які також мають прямий вплив на лідерів;

2. Структура. Без сумніву, однією з явних відмінностей між меншими та великими організаціями є більш бюрократична та ієрархічна структура. Через кількість персоналу у великій компанії вони, за своєю суттю, є більш ієрархічними. У великому бізнесі це дозволяє працівникам спеціалізуватися на їхньому робочому місці. Тоді як у МСП легше взаємодіяти з особами, які приймають рішення, оскільки вони мають безпосередній прямий контакт. Крім того, легше приймати швидкі та реагуючі рішення, наприклад, реагувати на запити клієнтів, даючи малому бізнесу перевагу над великим бізнесом. Через свій часто обережний характер більший бізнес часто делегує рішення комітетам або підкомітетам. Хоча у них буде більше часу та ресурсів для розгляду відповіді, це також займе набагато більше часу. Якщо великі компанії мають перевагу, це їх ресурсні можливості. У їх розпорядженні більше співробітників. Тому їм набагато легше направити їх на конкретну проблему.

3. Співробітники. На менших підприємствах є, як правило, більш різноманітна робоча сила у різних вікових категоріях. Хоча у багатьох великих організаціях робоча сила може почати набувати форми самої компанії. Тобто багато хто приймає культуру організації. Існує також вагомий аргумент, що великі підприємства, як правило, залучають тих, хто шукає безпеку роботи. Навпаки, МСП звертаються до тих, хто бажає працювати в різних сферах, шукаючи зростання, змін або ризику.

4. Заробітна плата. Як правило, у великих компаніях зарплата вища через можливість мінімізації окремих витрат за рахунок ефекту масштабу та відповідного збільшення витрат на заробітну плату. Однак цей аспект визнають менші роботодавці, і багато хто бореться з цим, додаючи пільги, наприклад, приватне медичне обслуговування, щоб зробити їхні пакети пільг більш суттєвими.

Малі та середні підприємства є основними рушіями економічного та соціального добробуту. Представляючи 99% усіх підприємств, створюючи близько 60% зайнятості та складаючи від 50% до 60% доданої вартості, МСП

є ключовими для забезпечення стійкого та інклюзивного економічного зростання [13]. Серед ключових індикаторів, що використовуються у дослідженнях впливу МСП на економіку країни доцільно виділити 3 ключових: кількість суб'єктів МСП у структурі підприємництва країн; зайнятість у сфері МСП; створена МСП додана вартість.

Додана вартість формує основу національного багатства, яке є базисом економіки розвитку держави, територіальних громад, підприємств, сім'ї і людини. Саме показник створеної доданої вартості є ключовим виміром впливу суб'єктів підприємництва на розвиток національної економіки. Так, дані свідчать, що суб'єкти малого та середнього підприємництва займають лівову частку у структурі доданої вартості, при цьому найбільший їх обсяг припадає на мікропідприємства із чисельністю зайнятих 1-9 працівників (рис. 1.1).

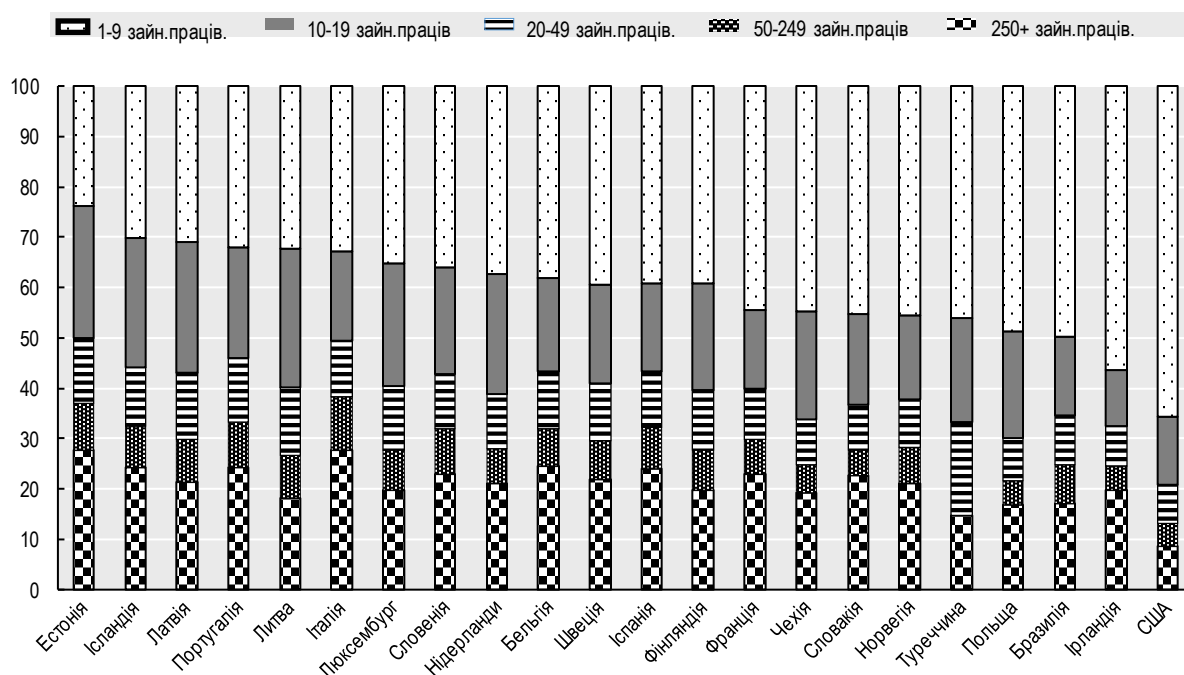


Рисунок 1.1 – Структура створеної доданої вартості за розміром МСП, %

Джерело: складено на основі даних [13].

Так, дослідження структури підприємництва у розвинених країнах засвідчило, що мікропідприємства складають більше 90%, виняток становлять тільки суб'єкти мікропідприємництва Канади та США (рис. 1.2).

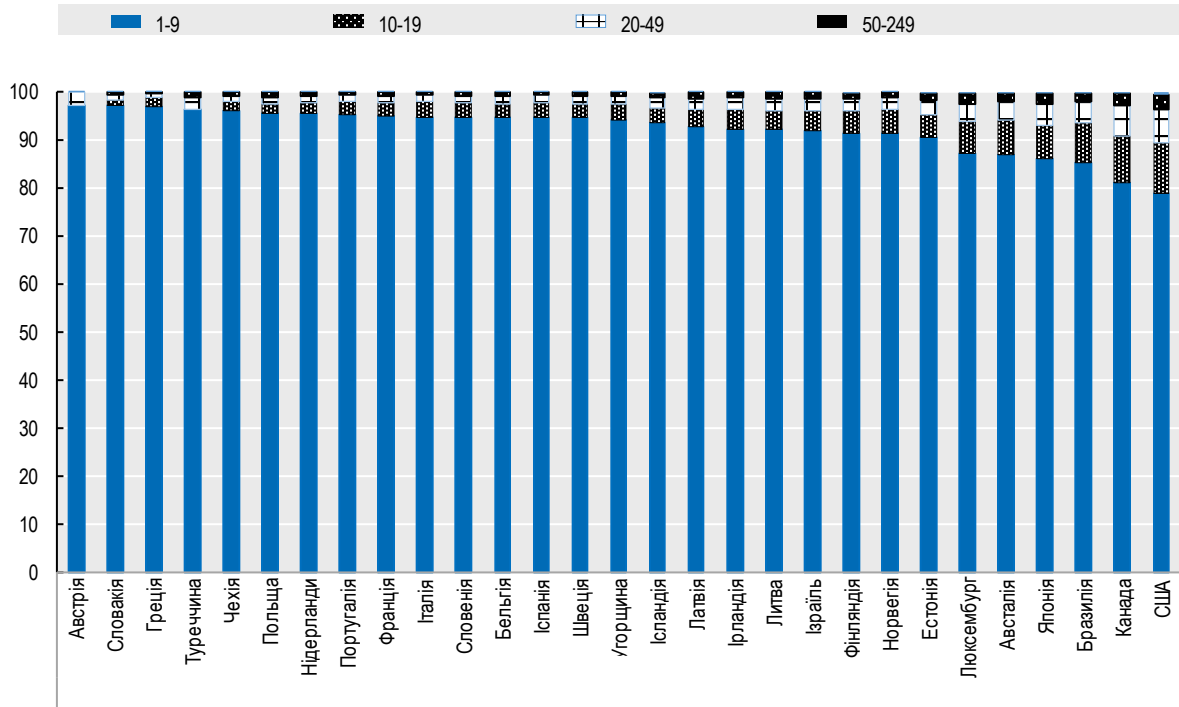


Рисунок 1.2 – Кількісна структура МСП країн світу за розмірами, %
Джерело: складено на основі даних [13].

МСП є інструментом забезпечення зайнятості населення. Проте на відміну від структурних пропорцій за кількістю МСП та створеною ними доданою вартістю, у структурі зайнятості МСП не відіграють ключову роль, у деяких країнах поступаючись великому бізнесу, як то: США, Японія, Канада (рис. 1.3).

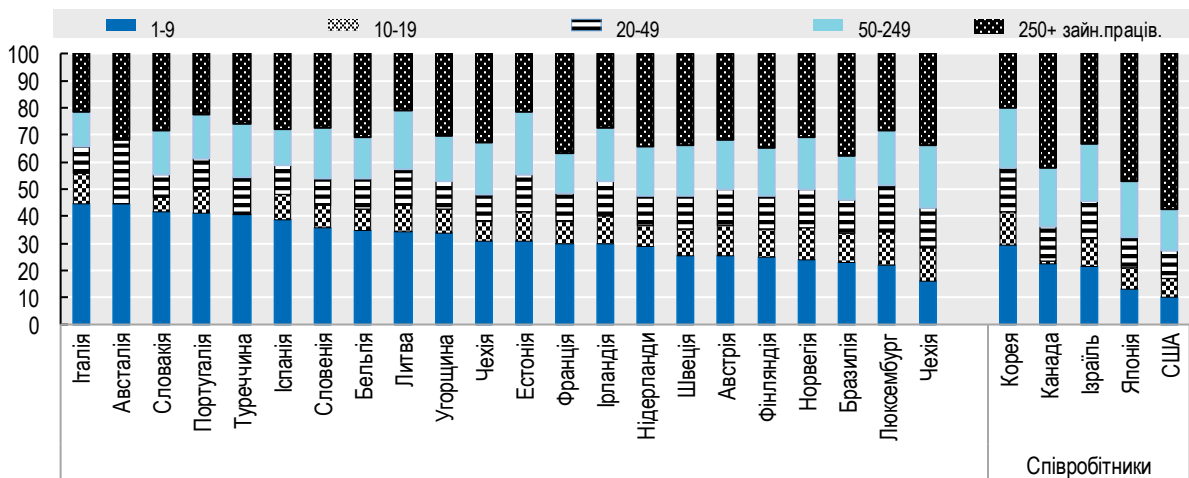


Рисунок 1.3 – Структура зайнятості за розміром МСП, %
Джерело: складено на основі даних [13].

МСП створюють робочі місця в різних географічних районах та секторах, використовуючи широкі сегменти робочої сили. Крім того, підприємницькі можливості представляють важливий вектор для економічної та соціальної участі та вищої мобільності, дозволяючи уразливим групам, включаючи молодь, жінок, людей похилого віку, мігрантів, етнічних меншин та інвалідів, брати участь в економіці. Зазвичай ці групи населення стикаються з певними бар'єрами для створення бізнесу. Збільшення підприємництва серед цих груп та покращення якості започаткування бізнесу можуть збільшити участь на ринку праці та підвищити продуктивність праці.

Поряд із безумовним позитивним впливом на національну економіку, МСП мають і певні недоліки порівняно із малим бізнесом. Зокрема, МСП, як правило, більше залежать від великих компаній та від створеної бізнес-екосистеми та через свої внутрішні обмеження, вони вразливіші до ринкових невдач, неефективності політики та невідповідностей, які можуть виникнути в різних сферах політики або бути результатом взаємодії регуляторних та політичних підходів у різних сферах.

Погоджуємося із твердженням Матвій І. Є., Віхоть Т. А., що серед недоліків МСП порівняно із великим бізнесом слід також виокремити: низький професійний рівень менеджменту; незначні можливості зовнішнього фінансування, зокрема кредитування; обмежені можливості диверсифікації виробничого профілю; високий рівень ризику в підприємницькій діяльності, незначний рівень поділу праці і спеціалізації робочих місць; обмежені можливості задоволення масштабного попиту; персоніфікована відповідальність за фінансові результати [20, с. 92].

Зокрема, дослідження ОЕСР демонструють, що прозоре регуляторне середовище, ефективне регулювання банкрутства та судова система мають важливе значення для підтримки зростання стартапів та МСП, особливо в інноваційних секторах із високим ризиком [13].

Прозорість та цілісність державного сектору та нейтральність конкуренції також мають важливе значення для рівних умов для бізнесу будь-якого

розміру. Непрозорість і корупція в державному секторі, хоча і згубні для всього бізнесу, створюють особливі проблеми для МСП, а вихід на ринок та зростання нових і малих підприємств стикаються з обмеженнями, коли державні підприємства отримують вигоду від несправедливої переваги в побутовій та перехресній торгівлі.

Передумови формування та тенденції розвитку суб'єктів МСП залежать від рівня нормативно-законодавчого регулювання підприємницької діяльності. Стан регуляторної політики у сфері організації та підтримки функціонування малих підприємств визначається під впливом національної політики сприяння розвитку підприємництва, а також враховуються регіональні особливості формування сфери малого бізнесу. Важливим аспектом дослідження повинно стати вивчення способів побудови правових взаємовідносин між малими підприємствами та іншими суб'єктами бізнес-мереж. Дослідження діючої системи нормативно-законодавчого регулювання малого бізнесу в Україні засвідчило існування значної кількості нормативно-правових актів з питань організації та проведення підприємницької діяльності, яка дозволяє врахувати як загальні тенденції розвитку МСП, так і регіональні особливості їх функціонування. Так, державна політика у сфері формування нормативно-правового поля може бути представлена за чотирма напрямками:

- нормативно-правові документи, які регламентують порядок створення та функціонування МСП в Україні;
- регуляторні акти з питань ведення підприємницької діяльності, які повинні враховувати суб'єкти МСП при проведенні статутної діяльності;
- система законодавчої підтримки функціонування МСП на регіональному рівні;
- інструменти правового регулювання взаємовідносин МСП у складі бізнес-мереж.

У розвинених країнах, зокрема, країнах Європейського Союзу, ключовим нормативно-правовим документом, що передбачає розвиток підприємства є Акт про малий бізнес [53]. Окрім того, діє Європейська хартія малих

підприємств, яка також була підписана і Україною у 2000 році. Окрім цього, серед основних законодавчих інструментів, що регулюють діяльність МСП України слід виділити: Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» [29]; Господарський кодекс України [6]; Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [27]; Закон України «Про підтримку і розвиток малого підприємництва в державах-учасниках СНД» [28]; Угоди про асоціацію ЄС та України [41] та інші.

Підводячи підсумок, слід зазначити, що зростаючі МСП можуть мати значний вплив на створення робочих місць, інновації та конкурентоспроможність національної та субнаціональної економік, а також сприяти підвищенню рівня заробітної плати та доходів. Фірми з різними характеристиками та галузями діяльності можуть відчувати зростання в різні моменти свого життєвого циклу. У той же час стійке зростання, як правило, є перехідною фазою у житті фірми, на яку впливають багато факторів, включаючи навички та амбіції підприємців.

1.2. Система державної підтримки малого та середнього підприємництва

Складні умови функціонування, пов'язані з кризовими явищами в економіці України гальмують розвиток МСП та потребують посилення його державної підтримки, зокрема, у напрямках: формування правової бази функціонування підприємницького сектору, оптимізації адміністративного регулювання діяльності підприємницьких структур з урахуванням специфіки їхнього розвитку в окремих галузях і сферах національної економіки; регулювання інституційних змін в економіці, які виступають факторами формування підприємницького середовища тощо.

Існують різні погляди на розуміння сутності державної підтримки. Так, Лебьодкін К. С. визначає економічний зміст державної підтримки в розробці та реалізації системи державних програм науково-технічного, ресурсного, фінансового, консультативного, кадрового та іншого сприяння розвитку підприємництва [17, с. 183]. Попський О. стверджує, що державна підтримка– підтримка підприємництва, що здійснюється державою для покращення матеріального становища підприємців, рівень якого має прямий вплив на розвиток економіки країни, а також для можливості господарюючих суб'єктів здійснювати свою діяльність у рівних умовах поряд з іншими підприємницькими структурами і максимально використовуватися свій потенціал для забезпечення сталого розвитку [26, с. 261]. Литвишко Л. О. зазначає, що державне регулювання підприємництва полягає у застосовуванні різних методів впливу на діяльність підприємницьких структур [18, с. 146]. Фролова Н. Л. під державною підтримкою малого та середнього підприємництва розуміє виділення інструментів державного прогнозування та планування розвитку підприємств, податкової та фінансово-інвестиційної політики, інформаційно-консультативного та інституціонального забезпечення розвитку суб'єктів підприємницької діяльності [47].

У роботі проведено дослідження системи державної підтримки МСП, під якою розуміється комплексна система методів, інструментів та важелів впливу держави на функціонування малого та середнього бізнесу, яка спрямована на створення сприятливих умов для розвитку МСП та базується на розробці та повному дотриманні нормативно-правової бази діяльності підприємництва. Слід акцентувати увагу на ключових елементах системи (додаток А) та тих із них, які є базою дослідження у країнах ЄС. Так, на наш погляд, ключовими елементами є: об'єкт; політика; методи; інструменти; нормативно-правове забезпечення. Виділення таких складових сприяє визначенню концепції дослідження системи державної підтримки МСП, що передбачає розгляд позитивного досвіду зарубіжних країн крізь призму різних типів політики та інструментів, що в них використовуються. Законом України «Про розвиток та

державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» визначено, що метою державної політики у сфері розвитку малого і середнього підприємництва в Україні є:

- 1) створення сприятливих умов для розвитку малого і середнього підприємництва;
- 2) забезпечення розвитку суб'єктів малого і середнього підприємництва з метою формування конкурентного середовища та підвищення рівня їх конкурентоспроможності;
- 3) стимулювання інвестиційної та інноваційної активності суб'єктів малого і середнього підприємництва;
- 4) сприяння провадженню суб'єктами малого і середнього підприємництва діяльності щодо просування вироблених ними товарів (робіт, послуг), результатів інтелектуальної діяльності на ринки;
- 5) забезпечення зайнятості населення шляхом підтримки підприємницької ініціативи громадян [29].

Дійсно, враховуючи визначені Угодою про Асоціацію ЄС і України положення про стимулювання розвитку підприємництва, необхідно детально дослідити державну політику ЄС у сфері підтримки МСП.

Проблема державної підтримки МСП є центром уваги науковців та економістів розвинених країн вже довгі роки. Так, для того, щоб стимулювати розвиток малого і середнього підприємництва, в Європі на початку 1970-х років створена унікальна система його регулювання та підтримки, завдяки якій цей сектор економіки функціонує настільки успішно. Загальною метою політики Євросоюзу в цьому напрямку стало максимальне стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу. Першими кроками були заходи щодо усунення адміністративних перешкод:

- 1) гармонізація ПДВ в країнах-членах ЄС;
- 2) внесення коректив в умови фінансування (досягнення прозорості платіжних систем і створення Європейської асоціації фондів взаємних гарантій для малого бізнесу);

3) зміна бюджетно-фінансових підходів (звільнення дрібних підприємств від сплати ПДВ, усунення подвійного оподаткування для зарубіжних дочірніх підприємств);

4) деякі зміни в соціальній політиці (вирівнювання соціальних аспектів підприємницької діяльності малого бізнесу відповідно до положень Єдиного європейського акту) [3, с. 80].

Головними цілями регулювання і підтримки малого та середнього бізнесу в ЄС є:

- зміцнення єдиного внутрішнього ринку;
- інтернаціоналізація підприємницької діяльності на рівні підприємств;
- усунення адміністративних бар'єрів;
- створення єдиного економічного простору в ЄС шляхом уніфікації законодавчої бази по малому бізнесу, посилення взаємодії країн-членів ЄС щодо створення економічного і валютного союзів в рамках ЄС.

Враховуючи те, що у 2015 році Україна підписала угоду про асоціацію з ЄС, європейський досвід державної підтримки став не тільки цікавою темою для дослідження, а необхідним завданням до дослідження з метою адаптації кращих практик в Україні. Державна політика підтримки МСП охоплює широкий спектр інструментів, застосування яких дозволяє досягти різних цілей. Серед ключових факторів успіху, що сприяють ефективному поєднанню політик на підтримку продуктивного підприємництва:

- державна політика повинна мати позитивний відгук та підтримку широкого кола підприємців, але зосереджувати ресурси на підприємствах, що мають потенціал для зростання, а не зосереджуватись виключно на конкретних секторах або місцях. Продуктивне підприємництво не обмежується високотехнологічними секторами та підприємницькими центрами;

- створення сприятливих інституційних умов (культура, оподаткування, конкурентні умови та нормативна база) може сприяти підтримці підприємництва так само, як безпосередньо цільові програми;

– державне втручання в діяльність МСП, що поєднує кілька видів підтримки, як правило, є більш ефективними. Окрім того, різновекторність масштабів взаємозв'язків (на національному, регіональному та місцевому рівнях) сприяють підвищенню заходів підтримки на всіх етапах життєвого циклу (від ідеї, запуску, раннього зростання та розширення);

– державна політика повинна бути адаптована до відповідних соціально-економічних, політичних і правових умов конкретної країни. Просте копіювання державної політики з однієї країни чи регіону в іншу навряд чи буде успішною без адаптації. Це включає врахування структурних умов та чутливості до нових економічних подій, що трансформують підприємництво;

– державна політика підприємництва повинна бути розроблена таким чином, щоб мінімізувати можливості витіснення одним бізнесом (що підтримується державою) іншого (вже функціонуючого на ринку). Погано розроблена підтримка може створити ефект витіснення, завдяки чому нові МСП, що отримують державну підтримку, витісняють існуючий бізнес. Додатковою загрозою є ситуація, коли підтримка може надаватися підприємствам, які не потребують цього або не змінюють свою поведінку внаслідок цього. Політична підтримка також може призвести до спотворення ринку від пропозиції та цін, що відповідають уподобанням споживачів. Політика підтримки МСП повинна прагнути зменшити бар'єри для створення бізнесу, не заохочуючи непридатних осіб розпочинати нестабільний бізнес або не субсидуючи стартапи, які цього не потребують;

– моніторинг та оцінка повинні бути вбудовані в політику та програми з самого початку. Тобто, доцільним є постійний моніторинг відхилення планових показників від фактичних і вчасне коригування заходів для досягнення запланованого ефекту.

Науковцями виділяються різні напрями та види державної підтримки. При цьому погляди українських та зарубіжних вчених-економістів мають

певні відмінності. Так, наприклад, серед ключових напрямів державної підтримки МСП Попський А. виділяє наступні:

- організаційно-інституційний;
- фінансово-кредитний;
- інформаційний;
- правовий;
- євроінтеграційний [26, с. 263].

До останнього напрямку автором віднесено забезпечення імплементації Угоди про Асоціацію ЄС та України; розроблення адаптаційних програм для реалізації можливостей вітчизняних МСП; створення міжнародного агентства для активного представлення інтересів вітчизняних МСП в усіх державних, міжнародних організаціях.

Попський А. у своєму дослідженні виділяє пряму та непряму підтримку з боку держави [26, с. 265]. Поділ на прямі та непрямі (опосередковані) інструменти державної підтримки МСП підтримує і Стрілець В.Ю. Так, згідно її класифікації, до прямих інструментів підтримки належать фінансово-інвестиційні, інформаційно-консультативні, ресурсні а до непрямих адміністративні та економічні [37].

Акумулюючи висновки із дослідження вітчизняних публікацій, вважаємо, що ключовими елементами системи державної підтримки МСП українські науковці виділяють наступні:

- 1) формування нормативно-правової бази, що сприяє створенню і розвитку підприємництва;
- 2) кредитно-фінансова підтримка;
- 3) державні замовлення (розміщення замовлень на поставки товарів, виконання робіт, надання послуг для державних потреб);
- 4) майнова підтримка (в тому числі надання представникам МСП приміщень та земельних ділянок на умовах пільгової довгострокової оренди, організація спеціальних конкурсів на оренду і придбання нерухомості, створення цільових фондів нежитлових приміщень та ін.);

- 5) створення та ефективне використання інфраструктури підтримки;
- 6) підготовка, перепідготовка і підвищення кваліфікації кадрів;
- 7) інформаційна підтримка;
- 8) сприяння формуванню сприятливого соціально-психологічного середовища для МСП.

У зарубіжних дослідженнях, зокрема ОЕСР, виділяють три широкі інструменти державної політики підтримки МСП:

- 1) політика, орієнтована на інституційні умови;
- 2) політика, що надає пряму підтримку підприємцям та новоствореним компаніям;
- 3) політика, спрямована на покращення підприємницьких екосистем [13].

Розглянемо більш детально кожен із них. Так, політика щодо інституційних умов, спрямована на поліпшення інституційних умов для підприємництва, в першу чергу зосереджена на досягненні сприятливих позицій та мотивації серед потенційних підприємців та послабленні адміністративних та регулятивних бар'єрів для підприємництва. Цей тип політичного втручання включає зусилля з розвитку підприємницької культури, вдосконалення системи оподаткування для сприяння підприємству та інвестицій у нові фірми, посилення конкурентних умов та забезпечення регуляторної бази, яка сприяє створенню та зростанню бізнесу з боку цілого ряду підприємців. Політика, орієнтована на інституційні умови, часто має національну спрямованість. Однак є також значні можливості для втручання для вирішення інституційних умов у регіональному та місцевому масштабах, особливо там, де субнаціональний рівень урядів має податкові та видаткові повноваження, які можуть впливати на витрати та вигоди від підприємництва.

Стосовно другого виду – культури підприємництва, слід зазначити, що спільні цінності, переконання та очікувана поведінка суспільства формують колективні позиції щодо бажаності підприємництва та, в свою чергу,

схильності людей до започаткування бізнесу. Ключові фактори включають статус підприємців, соціальне ставлення до невдач та сприйняття навичок, необхідних для успіху підприємництва.

Конкурси, грантові програми з питань підприємництва – ще один підхід до розвитку підприємницької культури. Вони можуть бути організовані урядами, але також часто розробляються організаціями підтримки підприємництва та великим бізнесом (наприклад, банки). Державний сектор може допомогти фінансувати такі види ініціатив, навіть якщо їх організують треті сторони. Деякі з них орієнтовані на конкретні категорії підприємців (наприклад, молодь, жінки та люди проти інвалідності), типи підприємств (наприклад, соціальні підприємства, підприємства, орієнтовані на зростання) або сектори (наприклад, цифрові підприємства, технологічні підприємства, зелені підприємства). Фінансування спрямоване на підвищення обізнаності про роль підприємців у суспільстві, виявлення та відзначення успіхів та демонстрацію прикладів найкращих практик для надихання потенційних підприємців.

Наступний вид підтримки – впровадження сприятливої системи оподаткування. Так, оподаткування доходів фізичних осіб, прибутків від бізнесу та приросту капіталу впливає на рішення людей стати власником бізнесу або працівником, на рішення про розвиток бізнесу, а також на рішення про діяльність в офіційній чи неформальній економіці. Це також може вплинути на правову структуру, обрану для нового бізнесу – самозайнятість, партнерство.

Державна підтримка МСП шляхом оподаткування включають оцінку впливу податкової політики на підприємців та запровадження реформ для зменшення надмірного навантаження на МСП. Досить цікавим прикладом, який може бути адаптований в умовах українських реалій – є проведення попереднього опитування підприємництва перед прийняттям законодавчо-правових актів, що можуть мати прямий або опосередкований вплив на МСП. Таке опитування отримало назву «SME-test» [54] та полягає в аналізі

можливого впливу законодавчих пропозицій ЄС на МСП. Тест на мале та середнє підприємство впроваджує принцип «спочатку подумайте про малі» Акту про малий та середній бізнес [53].

Європейська Комісія прагне до систематичного та пропорційного застосування тесту для МСП країн-членів ЄС. Комісія активно заохочує країни ЄС систематично застосовувати тест МСП у процесі формування політики.

Іншим видом втручання є запровадження тимчасових або постійних податкових стимулів для зменшення витрат для нових фірм. Вони також можуть бути використані для підтримки зростання бізнесу (наприклад, шляхом зменшення податків на працю для найму першого працівника). Ці заохочення можуть поширюватися на всіх підприємців або на конкретні види бізнесу (наприклад, підприємства, що відкриваються молоддю та жінками-підприємцями, отримують вигоду від тимчасових податкових знижок у ряді країн ЄС)

Ще одним цікавим прикладом до адаптування є державна програма підтримки підприємництва у Франції «Franches Urbaines», що є програмою податкового стимулювання для стартапів у географічних районах економічного лиха. Програма пропонує тимчасові зниження податків для підприємців, які створюють новий бізнес у неблагополучних міських районах.

Податкові пільги також можуть бути спрямовані на інвесторів у нові фірми, зокрема, на ділових ангелів та людей, готових інвестувати у пайові фонди невеликих фірм. Ці стимули спрямовані на збільшення інвестицій у МСП. Зокрема, Австралія пропонує компенсацію податків інвесторам, надаючи фінансування інноваційним стартапам.

Наступний важіль розвитку МСП – політика конкуренції. Антиконтурентна практика може обмежити доступ підприємців до ринків, а також до ресурсів, таких як фінанси. Політика конкуренції, така як антимонопольне законодавство та зменшення державної власності в економіці, покликана створити можливості для входження нових фірм.

В цілому, у розвинених країнах світу системі державної підтримки підприємництва приділяється багато уваги як з боку уряду, так і з боку науковців, практиків. Важливим аспектом є визначення впливу та ефективності таких програм підтримки, що дозволить виділити для України найбільш вдалі для адаптації.

Висновки до розділу 1

У першому розділі «Теоретичні основи державної підтримки малого та середнього бізнесу розвинених країн» проведено дослідження сутності малого та середнього підприємництва, досліджено критерії віднесення суб'єктів бізнесу до цих груп.

Визначено, що ключові критерії, за якими суб'єктів підприємництва відносять до категорії малих та середніх, є схожими із тими критеріями, що використовуються у країнах Європейського Союзу: це балансова вартість активів; кількість працівників та чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг). Досліджено сучасний стан ведення МСП в Україні та розвинених країнах.

У роботі визначено ключові відмінності ведення малого та середнього бізнесу та визначено ключові переваги над великим бізнесом, зокрема: вплив на ослаблення монополії; швидке насичення ринку товарами і послугами; оперативна результативність і окупність витрат; мобілізація самостійної ініціативи господарського суб'єкта; основа дрібнотоварного виробництва; високі адаптаційні властивості науково-технічного прогресу; активне впровадження інновацій; створення значної кількості додаткових робочих місць тощо.

Визначено, що МСП відіграють важливу роль у розвитку національних економік країн, зокрема у створенні доданої вартості, підвищенні зайнятості

населення. Так, представляючи 99% усіх підприємств, створюючи близько 60% зайнятості та складаючи від 50% до 60% доданої вартості, МСП є ключовими для забезпечення стійкого та інклюзивного економічного зростання.

Серед недоліків МСП порівняно із великим бізнесом виокремлено: низький професійний рівень менеджменту; незначні можливості зовнішнього фінансування, зокрема кредитування; обмежені можливості диверсифікації виробничого профілю; високий рівень ризику в підприємницькій діяльності, незначний рівень поділу праці і спеціалізації робочих місць; обмежені можливості задоволення масштабного попиту; персоніфікована відповідальність за фінансові результати.

У роботі проведено дослідження системи державної підтримки МСП, під якою розуміється комплексна система методів, інструментів та важелів впливу держави на функціонування малого та середнього бізнесу, яка спрямована на створення сприятливих умов для розвитку МСП та базується на розробці та повному дотриманні нормативно-правової бази діяльності підприємництва. Акцентовано увагу на ключових елементах системи та тих із них, які є базою дослідження у країнах ЄС. Так, на наш погляд, ключовими елементами є: об'єкт; політика; методи; інструменти; нормативно-правове забезпечення. Виділення таких складових сприяло визначенню концепції дослідження системи державної підтримки МСП, що передбачає розгляд позитивного досвіду зарубіжних країн крізь призму різних типів політики та інструментів, що в них використовуються.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНИХ ПРАКТИК ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ У РОЗВИНЕНИХ КРАЇНАХ

2.1. Сучасні тенденції державної підтримки малого та середнього бізнесу у зарубіжних країнах

Зарубіжний досвід показує, що неодмінною умовою успіху в розвитку малого підприємництва є всебічна і стабільна державна підтримка. В кризових умовах розвитку економіки, саме допомога держави малому підприємству може призвести до поліпшення економічної ситуації як в регіонах, так і в країні в цілому. Сьогодні саме з малим та середнім підприємством держава пов'язує надію на швидкі позитивні структурні зміни в економіці, вихід з економічної кризи та створення умов для економічного зростання. Як свідчать останні світові тенденції, саме цілеспрямована державна підтримка підприємств, особливо малих форм господарювання, є найбільш важливою особливістю сучасної політики у галузі підприємництва. В Україні, незважаючи на декларовану підтримку МСП з боку держави, вплив останньої на процес його становлення явно недостатній.

Розвинені країни мають великий досвід з розвитку сфери підтримки бізнесу, що є актуальним для України. Останнім часом в багатьох розвинених країнах відбувається прогресивне зростання малих та середніх підприємств, їх частини в економіці, що позитивно впливає на загальний соціально-економічний розвиток.

Проведення порівняльної характеристики систем підтримки малого бізнесу в різних країнах світу (табл. 2.1). показала, що найрозвиненішою та комплексною є підтримка малого бізнесу в США. Це пов'язано з багатолітнім досвідом формування системи підтримки малого бізнесу на державному рівні.

Таблиця 2.1 – Порівняльна характеристика систем підтримки малого бізнесу в різних країнах [22, с. 217]

Критерії	Україна	США	Франція	Німеччина	Японія
Фінансування	Неграмотне розподілення дуже обмежених фінансових ресурсів	Кредити з низькими відсотками	Пільгові кредити, позики та субсидії	Діють програми, які полегшують доступ до капіталу та нових технологій	Видача кредитів без застави, позика пільговий відсоток
Податки	Складна система оподаткування	Градація ставки податків в залежно від розмірів підприємства	Широка система податкових послаблень та пільг	Складна система оподаткування створення резервів неоподатковувано го податку, спеціальні норми амортизації для інвестицій, зменшення ставок прибуткового податку	Прискорена амортизація будівель, споруд, обладнання. Зменшена ставка прибуткового податку для малих
Умови відкриття та закриття	Відносно проста процедура відкриття, але дуже складна (в деяких випадках не можлива) процедура закриття	Всебічна допомога та спрощення процедури відкриття власної справи	Стандартний пакет документів та відносно нетривала процедура	Тривала та складна процедура реєстрації	Можливість відкриття підприємства без первісного капіталу, максимально спрощена процедура закриття
Форми не фінансової допомоги	Перші кроки з навчання підприємців	Навчання підприємців та захист їх прав у судах	Надання консультацій з менеджменту, юриспруденції і бухгалтерського обліку й т.д.	Проведення семінарів та діюча мережа консультаційних центрів	Заходи та структури зі сприяння в науково-техн. розробках, переоснащенні, навчанні та підготовці кадрів
Етап життєвого циклу	В державних програмах - на всіх етапах, реально - підтримка відсутня	На етапі створення	Відкриття при загрозі банкрутства	На етапах становлення та розвитку в складні періоди	На всіх етапах
Пріоритети	Не виділені окремі сфери, держава декларує підтримку всім	Створення сприятливих умов для відкриття малих підприємств	Заохочення при створенні підприємств та попередження їх банкрутства	Створення рівних конкурентних умов	Підтримка та розвиток галузей, які в даний момент занепадають
Особлива сфера підтримки	Не виділені	Науково-технічні розробки	Депресивні зони	Інноваційна сфера	Взаємодія великого та малого бізнесу

Політика підприємництва часто отримує користь від врахування регіональних варіацій у їхній конструкції. Це включає як системні втручання

(наприклад, економічну політику, фіскальну політику), які можуть по-різному впливати на різні сегменти ділового співтовариства, так і програми підтримки бізнесу (наприклад, гранти для старту, навчальні програми, підтримка експорту), які часто демонструють найвищі показники залучення коштів у найбільш підприємницьких регіонах. Наприклад, схема гарантування позик Великобританії, яка була створена в 1981 році, щоб допомогти малим фірмам брати позики у банків, мала однакові вимоги до всіх фірм незалежно від їх місцезнаходження. Однак існували великі регіональні відмінності у кількості виданих позик (стандартизованих за розмірами регіону) та їх вартості, із надмірним представництвом великих фінансових центрів. Увага до умов та цілей програм такого типу може допомогти рівномірно підтримувати підприємництво в межах країн.

Включення регіонального виміру в політику підприємництва може також мати важливе значення для врахування структурних відмінностей між регіонами та вирішення регіональних змін у характері та інтенсивності бар'єрів для підприємництва. Дослідження показують, що географічні відмінності в підприємницькій діяльності можуть бути пов'язані з різними структурними факторами, що базуються на місцях.

Дослідження практики державної політики МСП у розвинених країнах засвідчила їх спрямування на сфери: оподаткування, створення та регулювання конкурентних умов, розробку нормативно-правової бази ведення бізнесу, надання освітніх послуг та проведення тренінгів, створення можливості отримання інформації, порад, коучингу та наставництва щодо розвитку МСП, доступу до фінансування, проведення інтернаціоналізації, впровадження технологій та інновацій, розвитку підприємницьких екосистем (табл. 2.2).

Слід зазначити, що найбільш розповсюдженими є такі види державної підтримки МСП як: надання інформації, консультування та коучинг; доступ до фінансів та розвиток підприємницьких екосистем.

Таблиця 2.2 – Використання різних видів державної підтримки МСП у розвинених країнах

Країна	Вид державної підтримки МСП										Рівень, на якому надається підтримка	
	Оподаткування	Конкурентні умови	Нормативна база	Освіта та тренінги	Інформація, поради, коучинг та наставництво	Доступ до фінансів	Інтернаціоналізація	Технології та інновації	Розвиток підприємницьких екосистем	Національний	Субнаціональний	Інший
Португалія			+							+		
Австралія	+									+		
Франція	+	+								+	+	
Данія					+					+	+	
Норвегія					+					+	+	
Швеція						+				+	+	
США						+	+				+	+
Канада								+		+		
Естонія									+	+		
Великобританія				+	+	+				+	+	+
Нідерланди									+	+		
Німеччина						+				+		

Джерело: складено на основі даних [1].

Дані заходи проводяться здебільшого на національному рівні, проте є практика надання підтримки і на субнаціональному та інших рівнях. Слід відмітити, що цільовими групами є здебільшого молоді, недосвідчені підприємці та ті, які тільки прагнуть відкрити свій бізнес. Проведення порівняльного аналізу із попередніми дослідженнями заходів державної підтримки підприємництва в Україні [37] засвідчили, що вітчизняна підтримка здебільшого базується на інформаційно-консультативній підтримці МСП та адаптуванні нормативно-правового поля до європейських стандартів, що передбачають створення сприятливого середовища до розвитку підприємництва.

Зокрема, цікавим є досвід Португалії (табл. 2.3) щодо створення «Підприємницької дошки» (Entrepreneur's Desk). Оскільки в Україні тільки нещодавно почали розвиватися цифрові сервіси підтримки (Дія та інші), цей досвід може стати корисним для України.

Таблиця 2.3 – Основна інформація щодо політики підтримки МСП Португалії «Підприємницька дошка» (Entrepreneur's Desk)

Характеристика політики	Поліпшення законодавства
Рівень, на якому надається підтримка	Національний
Цільова група	Підприємці, інвестори; власники бізнесу
Тип інструментів реалізації політики	Спрощення адміністративних процедур; цифровізація публічних процесів
Об'єкти	Ініціатива Підприємницького бюро спрямована на спрощення підприємництва та управління бізнесом, пропонуючи єдину цифрову контактну точку для підприємців та керівників підприємств, можливості отримання інформації щодо розвитку економічної діяльності в Португалії; здійснення адміністративних процедур в Інтернеті. Ініціатива спрямована на максимальне скорочення та спрощення процедур (наприклад, зменшення вимог до ліцензування) на додаток до оцифрування основних процесів
Опис програми	Підприємницька дошка - це онлайн-платформа для спрощення та оцифрування процедур щодо створення бізнесу. Вона діє як єдиний контактний пункт для підприємців та надає інформацію (наприклад, про законодавчі вимоги, процедури та доступні послуги) і дозволяє підприємцям здійснювати адміністративні процедури (наприклад, реєстрація торгової марки) та доступ до державних послуг в Інтернеті

Джерело: складено на основі даних [4].

Ініціатива спрямована на зменшення та спрощення процедур (наприклад, зменшення вимог до ліцензування) на додаток до оцифрування основних процесів. Очікується, що спрощення нормативних актів зменшить стартові та експлуатаційні витрати для підприємців та МСП, отже, сприятиме створенню бізнесу та підвищенню конкурентоспроможності: дотримання вимог регуляторних вимог може бути дорогим та трудомістким для бізнесу, а визначення відповідного адміністративного співрозмовника для різних процедур є складним. Процедури ліцензування були особливо громіздкими та

важкими для орієнтації в Португалії до запровадження бюро підприємців, оскільки були задіяні різні адміністративні рівні.

Підприємницька дошка – це онлайн-платформа для спрощення та оцифрування процедур щодо створення бізнесу. Він діє як єдиний контактний пункт для підприємців. Він надає інформацію (наприклад, про законодавчі вимоги, процедури та доступні послуги) та дозволяє підприємцям здійснювати адміністративні процедури (наприклад, реєстрація) та отримувати доступ до державних послуг в Інтернеті.

До середини 2016 року більше тисячі процедур було «дематеріалізовано» (доступно в Інтернеті), часто спрощено та надано підприємцям через бюро в процесі перегляду 163 законів та положень. Примітно, що через бюро підприємців було здійснено три важливі ініціативи щодо спрощення регулювання. По-перше, ініціатива «Нульове ліцензування» усунула потребу в декількох ліцензіях, замінивши їх простим спілкуванням через стіл підприємця. Вона мала на меті спростити процеси встановлення, модифікації та закриття певних закладів (підприємств громадського харчування та пиття, підприємств, що займаються торгівлею товарами, наданням послуг чи зберіганням), які раніше включали контакти з безліччю співрозмовників на місцевому та національному рівнях.

Другим показником є послуга промислового ліцензування, доступна через стіл підприємця. Послуга є частиною системи відповідальної промисловості – ініціатива, яка спрямована на стимулювання економічного зростання та зайнятості шляхом сприяння приватним інвестиціям, зокрема для промислового розвитку, розвивати більш впорядковані та прозорі державні послуги та сприяти підзвітності. Вона також посилює механізми пост-пост-контролю, забезпечуючи громадську та екологічну безпеку.

По-третє, місцевий реєстр проживання спрощує та оцифровує адміністративні процедури, пов'язані з ліцензуванням підприємств, що надають послуги з тимчасового розміщення, та модифікацією або припиненням такої діяльності.

Програма Simplex + 2018 об'єднала стіл підприємця та Громадянський портал (відповідна платформа для громадян) у єдину платформу, портал ePortugal, метою якої є сприяння взаємодії з державою для фізичних осіб та суб'єктів господарювання шляхом впровадження єдиної платформи для всіх документів та електронних процедур. ePortugal був запущений у лютому 2019 року і діє як національний «Єдиний цифровий шлюз».

Програми "Сімплекс" залучають громадянське суспільство та бізнес-асоціації до процесу їх розвитку через різноманітні зустрічі в різних регіонах з представниками широкої громадськості та різних інституцій з метою виявлення потреб та створення пропозицій щодо адміністративного спрощення та оцифрування.

Програма також залучає державних службовців до зустрічей "Simplex Jam", спільних робочих сесій між працівниками різних державних служб, де кожен може обговорити ідеї та пропозиції щодо модернізації послуг та спрощення процедур [45].

Адаптованою може бути ініціатива Австралійського уряду щодо «Податкових пільг для інвесторів на початковій стадії» (Tax incentives for early-stage investors (ESIC)) (табл. 2.4). Так, податкові стимули покликані зв'язати інноваційні стартапи з інвесторами, які мають як необхідні кошти, так і діловий досвід, щоб допомогти підприємцям у розвитку успішних інноваційних компаній, особливо на етапі до комерціалізації, коли концепція розробляється, але компанія вимагає додаткових інвестицій.

Податкові стимули спрямовані на збільшення пропозиції фінансів, доступних для інноваційних стартапів, заохочуючи більшу кількість інвесторів інвестувати в нові та існуючі австралійські фірми. Це частина набору податкових пільг, спрямованих на покращення узгодження податкової системи з культурою підприємництва та прийняття ризиків.

Багато малих фірм в Австралії намагаються отримати зовнішнє фінансування між створенням фірми та місцем, коли їх діяльність приносить дохід.

Таблиця 2.4 – Основна інформація щодо політики підтримки МСП Австралії «Податкові пільги для інвесторів на початковій стадії»

Складові політики	Характеристика
Назва політики	Податкові пільги
Рівень, на якому надається підтримка	Національний
Цільова група	Інноваційні компанії
Тип інструментів реалізації політики	Компенсація податку (20%) на суми, вкладені в компанії, що відповідають вимогам (до 200 000 австралійських доларів на одного інвестора на рік (приблизно 124 300 євро); 10-річне звільнення від податку на прибуток для кваліфікованих інвестицій, що утримуються принаймні 12 місяців
Об'єкти	Податкові стимули спрямовані на збільшення пропозиції фінансів, доступних для інноваційних стартапів, заохочуючи більшу кількість інвесторів робити інвестиції в нові та існуючі австралійські фірми
Опис програми	Податкові стимули покликані зв'язати інноваційні стартапи з інвесторами, які мають як необхідні кошти, так і діловий досвід, щоб допомогти підприємцям у розвитку успішних інноваційних компаній, особливо на етапі до комерціалізації, коли концепція розробляється, але компанія вимагає додаткових інвестицій

Джерело: складено на основі даних [13].

Ставки виходу часто дуже високі в цей період життєвого циклу бізнесу, оскільки фірми не в змозі отримати достатньо доходу для покриття своїх операційних витрат [2]. Тому ці податкові заходи мають на меті подолати розрив між фінансуванням на стадії попередньої концепції (часто госпрозрахунком) та державними стимулами, такими як повернені податкові кредити на НДДКР та більші інвестиції в капітал ризику.

Податкові стимули покликані зв'язати інноваційні стартапи з інвесторами, які мають як необхідні кошти, так і діловий досвід, щоб допомогти підприємцям у розвитку успішних інноваційних компаній, особливо на етапі до комерціалізації, коли концепція розробляється, але компанія вимагає додаткових інвестицій сприяти комерціалізації. Під час інвестування компанія буде кваліфікована як ESIC, якщо вона пройде «Тест на ранніх стадіях» та «100-бальний тест» або «Інноваційний тест на основі

принципів». Крім того, компанія може звернутися до австралійського податкового управління з приводу рішення, чи відповідають її обставини тесту на основі принципів інноваційної компанії.

Для проходження тесту на ранніх стадіях компанія повинна:

- мати витрати не більше 1 млн. австралійських доларів (приблизно 609 000 євро) у попередньому податковому році;
- мати дохід за попередній податковий рік у розмірі не більше 200 000 австралійських доларів (приблизно 124 300 євро);
- не котируватися на жодній фондовій біржі;
- бути зареєстрованими в Австралії протягом останніх трьох років; або мати австралійський номер бізнесу за останні три роки; або бути включеними за останні шість років із загальними витратами в попередніх трьох податкових деклараціях, що не перевищують 1 млн. австралійських доларів (приблизно 609 000 євро).

100-бальний тест – це тест самооцінки: компанія повинна оцінити себе за набором критеріїв інновацій, використовуючи незалежні докази, податкові записи та реєстраційні документи. Він повинен присуджувати собі від 25 до 75 балів за кожним критерієм (наприклад, податкові витрати на НДДКР, проведення відповідної програми прискорювача, має примусові права на інновацію), і компанія вважається ESIC, якщо вона отримує принаймні 100 балів.

Нарешті, щоб отримати кваліфікацію ESIC за принципом інноваційного тесту, компанія повинна продемонструвати наявну документацію (наприклад, бізнес-план, стратегія комерціалізації), що має відповідати наступним п'яти вимогам:

- бути зосередженими на розробці нових або значно вдосконалених інновацій для комерціалізації;
- мати інновації з високим потенціалом зростання;
- мати потенціал для успішного розширення цього бізнесу [2].

Також гарним прикладом для наслідування є нині Сінгапур, що вважається ідеальним місцем для ведення бізнесу. Ця країна володіє надзвичайною фінансовою інфраструктурою, політичною стабільністю та правовою системою світового рівня. Не випадково тут розташовані відділення більше 3,5 тис. провідних компаній світу, а більше 120 транснаціональних корпорацій мають представництва в країні. У Сінгапурі діє податковий режим, спрямований на залучення міжнародних інвесторів: вільний рух фінансових ресурсів, репатріація капіталів, гарантії капіталовкладень, звільнення від податку на відсоток за банківськими вкладами для іноземних підданих, які тимчасово проживають в країні, звільнення від подвійного оподаткування. Тобто, загалом, державна політика спрямована на створення привабливого інвестиційного клімату як для вітчизняних, так й іноземних інвесторів [10]. Дослідження державної політики у сфері розвитку малих та середніх підприємств дозволило визначити основні фактори, що сприяли формуванню сприятливого бізнес-середовища у Сінгапурі. По-перше, це доступ до фінансових ресурсів. Держава пропонує широкий спектр схем фінансування і грантів для стимулювання розвитку підприємництва: часткове фінансування, грошові дотації, бізнес-інкубатори і боргове фінансування. Державне агентство SPRING Singapore сприяє розвитку малих та середніх підприємств через наставництво і допомогу в отриманні фінансування від третіх сторін. Наприклад, спільно з іншими фінансовими установами SPRING Singapore реалізує Програму мікропозик. Для отримання боргового фінансування три найбільших банки країни (OCBC, DBS і Standard Chartered) пропонують спеціальні програми кредитування і банківські послуги [10].

Важливою ініціативою, розробленою на європейському рівні, що сприяє розвитку малого та середнього бізнесу, є створення Єдиного цифрового ринку (ЄЦР), який включає в себе три блоки – реформування інтернет-торгівлі, телекомунікаційної сфери і створення гарантій для вільного обміну інформацією та цифровими даними на території ЄС. Так, у травні 2015 року Європейською комісією було опубліковано 16 основних кроків щодо

створення ЕЦР. Як вихідні точки для реалізації проекту були виділені наступні напрямки: покращення доступу споживачів і бізнесу до товарів та послуг через Інтернет у межах ЄС; створення сприятливих умов для розвитку цифрових мереж та послуг; сприяння максимізації потенціалу європейської цифрової економіки [15]. Окрім вище наголошеного, у контексті цифрового розвитку Європейською комісією в січні 2018 року було прийнято нові ініціативи, спрямовані на підвищення ключових компетенцій та цифрових навичок громадян ЄС. На сьогодні спостерігається значний розрив у володінні цифровими навичками. Так, у 90 % випадках для отримання посади вимагають певний рівень цифрової грамотності, але 44 % європейців не мають навіть базових цифрових навичок. Тому запропоновано такі основні ініціативи: рекомендації за ключовими компетенціями для навчання протягом життя; план заходів по цифровій освіті, що описує можливості адаптації громадян, навчальних закладів та освітніх систем до життя і роботи в час стрімких цифрових змін, зокрема підвищення використання цифрових технологій у процесі викладання та отримання знань; розвиток цифрових компетенцій та навичок, необхідних у століття цифрової трансформації; поліпшення освіти за допомогою залучення аналізу даних та прогнозування; рекомендації щодо загальноприйнятих цінностей, інклюзивної освіти та європейського підходу до викладання [57].

На сучасному етапі розповсюдження пандемії коронавірусу, важливою також є державна підтримка щодо мінімізації негативних наслідків для МСП.

В першу чергу, з огляду на ситуацію, що склалася із пандемією, доцільно використати досвід розвинених країн у підтримці МСП щодо подолання негативних наслідків (додаток Б). Серед можливих до адаптацію практик визначено, зокрема: заходи по субсидюванню заробітних плат; відстрочки податкових платежів та інших нарахувань; застосування фінансових інструментів впливу; перехід до цифровізації бізнес-процесів та надання державних послуг через інтернет; підвищення підприємницької культури через збільшення інтенсивності навчання тощо. Досліджено, що серед

існуючого різноманіття інструментів підтримки МСП в постпандемічну кризу, Україна використовує лише обмежену кількість: уряд припинив вимогу сплачувати податок на нерухоме майно, визначив карантин COVID-19 як форс-мажор для юридичних контрактів, призупинив податкові перевірки компаній, розширив урядову програму доступних банківських позик із зниженими процентними ставками для бізнесу, призупинив подання декларацій про доходи, пом'якшив правила реєстрації операцій для певних категорій підприємців та підкреслив право не платити орендну плату громадянам, які не можуть користуватися своїм майном через карантин [58]. Підприємці також були звільнені від сплати внесків на соціальне страхування.

У роботі проведено порівняння практик підтримки підприємництва у останні роки, пов'язані із пандемією (рис. 2.1).

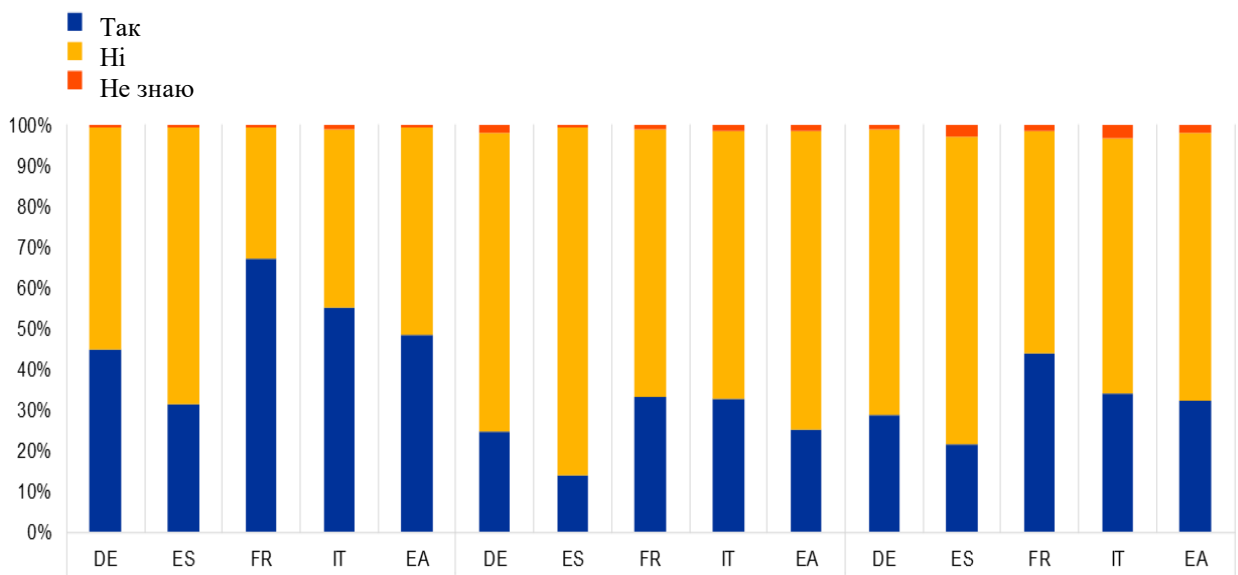


Рисунок 2.1 – МСП єврозони, які отримали державну підтримку у відповідь на пандемію

Джерело: складено автором на основі результатів опитування [58].

Успіх розвинутих країн полягає в тому, що вони розуміють важливість та цінність МСП для економіки країни, тому активно застосовують усі можливі важелі для ефективної їх діяльності, застосовують кожен свою політику підтримки МСП з особливою увагою на такі його критерії, які вони вважають

найважливішими для розвитку економіки та добробуту своєї країни. В Україні ж, при всій важливості цього сектору економіки та багатому потенціалі його розвитку, роль МСП є недооціненою та питання активного стимулювання підприємницького сектору не ставиться на перший план, як у розвинутих країнах світу. Для розуміння сутності та рівня підтримки МСП у країнах світу порівняння показників розвитку МСП розвинутих країн світу з українськими показниками розвитку МСП дадуть можливість з'ясувати та порівняти якісні та кількісні характеристики їхнього розвитку, виявити вплив їх на економічний розвиток країни тощо.

Вважаємо, що при розробці та реалізації політики щодо підприємництва слід враховувати ряд положень, що сприятимуть підвищенню її ефективності, зокрема:

- державна підтримка має бути спрямована на створення сприятливих умов для зародження нового бізнесу та підтримку тих МСП, що знаходяться на ранніх етапах розвитку. Враховуючи вагомий вплив постпандемічної кризи на підприємництво та невтішну статистику банкрутства, молоді МСП потребують найбільшої допомоги та підтримки;
- реалізація програм державної підтримки повинна передбачати постійний моніторинг та контроль за ефективністю, тактичні заходи до коригування програми у разі недосягнення планових показників ефективності (кількість МСП, створених на них робочих місць, обсягу створеної ними доданої вартості тощо);
- державна політика повинна враховувати нові тенденції в економіці, бути чутливою до структурних умов та нових економічних подій, враховувати епоху цифрової трансформації суспільства;
- оскільки бар'єри для підприємництва є багатограними, вони потребують відповідних пакетів підтримки, що враховують усі основні обмеження. Слід розвивати зв'язки між різними програмами та різними організаціями, що підтримують підприємництво.

2.2. Державна політика розвинених країн у сфері фінансової підтримки малого підприємництва

Створення надійного інструментарію, державної підтримки лежить у площині вивчення та залучення досвіду економічно розвинутих країн світу. Фінансування МСП залишалося важливим пріоритетом політики стимулювання економічного зростання у багатьох країнах. Для ефективного розвитку сфери МСП в Україні необхідно вивчати досвід зарубіжних країн. Першою такою країною є Великобританія. У сучасних умовах МСП Великобританії становлять 96 % загальної кількості приватних компаній країни, причому більша кількість МСП є дрібними, з кількістю працівників до трьох осіб. Основна маса МСП у країні концентрується в торгівлі, будівництві, сфері побутових та ділових послуг.

Політика підтримки малого бізнесу у Великобританії спрямована на створення сприятливої атмосфери для підприємницької активності. Провідними вважають законодавчі заходи в галузі оподаткування, зокрема скорочення податків для малих підприємств, на капіталовкладення в нові сфери бізнесу, розширення практики надання податкових знижок тощо. Активну підтримку малого підприємництва здійснюють громадські організації, що надають консультативні послуги, науково-технічну інформацію і рекомендації щодо ведення власної справи. Значного поширення набули програми щодо підтримки малого підприємництва, зокрема стимулювання розвитку молодіжного підприємництва, допомога безробітним в організації власного бізнесу (проведення заходу «Схема підтримки підприємництва», що передбачав залучення безробітних громадян працездатного віку з наявністю відповідної суми капіталу для інвестування у бізнес) та ін. [10, с. 118].

Необхідно зауважити, що в Сполучених Штатах Америки відсутній особливий податковий режим для малих підприємств. Особливістю державної

підтримки малого підприємництва у сфері податкового стимулювання малого підприємництва в США є те, що всі суб'єкти підприємницької діяльності для розрахунку прибутку з метою оподаткування зобов'язані вести бухгалтерський облік у повному обсязі. Однак для малих підприємств передбачені спеціальні положення, що спрощують процедуру обліку та звітності оподаткованого прибутку за прогресивною шкалою: – оподатковуваний прибуток до 50 тис. дол. – 15%; – від 50 тис. дол. до 75 тис. дол. – 25%; – від 75 тис. дол. до 10 млн дол. – 34%; – понад 10 млн дол. – 35 %. У США малі підприємства, що мають невеликі обсяги прибутків, можуть застосовувати касовий метод обліку, замість обліку методом нарахування, крім того, їм дозволяють вилучати з оподаткування інвестиції в капітальні активи, якщо їх обсяги за рік не перевищують 24 тис. дол. [19].

Сектор малого підприємництва у США є основою економічного розвитку і національної безпеки. Посилена державна увага до цього сектора економіки розпочалася за часів Великої Депресії (1929–1933 р.), коли за вказівкою президента Гувера у 1932 році була створена «Відновлювана Фінансова Корпорація». Завдяки цьому американська економіка стала однією з найефективніших у світі. Адже США є лідером за показниками економічного розвитку, у тому числі і малого підприємництва. Найважливішими важелями державної підтримки розвитку малого бізнесу у цій країні є: – надання державних позик: програма мікрокредитування – короткострокові кредити, максимальна сума яких становить 50 тис. дол.; – реалізація кредитної програми для малих підприємств, які не мають права отримання кредитів за звичайними каналами кредитування на термін до 10 років (для поповнення оборотного капіталу), до 25 років (для придбання основних засобів); – розвитку венчурного капіталу; – фінансування експорту: програма «Експорт-експрес» – спрямована на розширення експортних ринків, що передбачає підтримку кредитів і кредитних ліній на суму до 500 тис. дол., програма кредитування експортного робочого капіталу – надається до 90 % гарантій по експортних кредитах до 750 тис. дол., спрямована на генерування оборотних

засобів, необхідних для нарощування та підтримки експортних продаж; – реалізація програми аудиторії малого бізнесу – це система програм, спрямованих на надання інформаційної підтримки розвитку малого бізнесу: програма «Корінні американці», програма «Жінки», програма «Молодіжне підприємництво» та інші; – консультування та навчання – комплекс програм, спрямованих на надання послуг із навчання та консультативної підтримки новим суб'єктам малого бізнесу; – надання допомоги на випадок стихійного лиха; – пропаганда необхідності дотримання законів і правил, ведення «чесної гри» [59].

Велику підтримку малим і середнім підприємствам надає уряд Німеччини за допомогою кредитів і субсидій. З бюджету федерації та земель їм надаються пільгові інвестиційні кредити, особливо при освоєнні високотехнологічних виробництв, кредити для створення власних підприємств. Державна підтримка малого бізнесу на! правлена, перш за все, на забезпечення його фінансової самостійності. У федеральній програмі субсидування малих і середніх підприємств існує спеціальна стаття допомоги для підвищення долі власних коштів, яка скла! ла біля 30 % всіх субсидій. Особам, що створюють нові підприємства, надаються кредити строком до 20 років [12].

Інші зусилля, спрямовані на інноваційні МСП, які потребують фінансування, зосереджуються на наданні підтримки для забезпечення їх застави у своїх нематеріальних активах. Дійсно, ці фірми часто мають мало відчутного забезпечення, і фінансові установи часто не хочуть надавати їм кредит з цієї причини. Уряди визнали важливість надання можливості швидкозростаючим компаніям, багатим на нематеріальні активи, отримати доступ до відповідних джерел фінансування, а також відмінність ринкових помилок для цих типів МСП.

Кількість країн, що постійно зростають, особливо в Азії, створили спеціальні схеми для вирішення проблем, пов'язаних із забезпеченням нематеріальних активів. Ініціативи варіюються від коштів, створених банками розвитку, а також комбінації субсидій та гарантій для заохочення залучення

приватного сектору. Наприклад, в Японії нещодавні зусилля були зосереджені на впливі на поведінку кредиторів шляхом надання звітів про оцінку інтелектуальної власності (ІВ) регіональним банкам та кредитним спілкам.

Китай є найактивнішим ринком державного фінансування інтелектуальної власності, вперше експериментуючи з банківським кредитуванням нематеріальних активів у 2006 році. Він має широкий спектр політичних заходів на підтримку ІВ. В Кореї уряд протягом останніх років надавав широку підтримку МСП, що базуються на знаннях.

Корейський банк розвитку здійснює ініціативу «Техно-банкінг», яка надає позики для придбання, комерціалізації та забезпечення ІВ. Корейський фонд гарантування кредитів, пропонує андеррайтинг до 95% оцінки ІВ для позики або сек'юритизації, тоді як оціночна діяльність субсидується Корейським відомством інтелектуальної власності [57].

У 2019 році 40 з 46 країн повідомили, що мають політику на підтримку фінансування приватного капіталу для МСП, а 27 мали конкретні програми, пов'язані з інвестиціями бізнес-ангелів.

Політика в основному складалася з заходів, спрямованих на пропозицію (прямі державні інвестиції, спільне інвестування приватного та державного сектору, податкові пільги та державна підтримка мереж та асоціацій) [55].

Попередній досвід реалізації державної фінансової підтримки в Україні, що пов'язаний зі створенням неефективних комітетів, служб і фондів та перспективний курс на дерегуляцію підприємництва вимагає нових підходів до функціонування інститутів підтримки малого підприємництва.

Доцільно використовувати такі підходи, які відповідно досвіду зарубіжних країн (табл. 2.5) показали свою ефективність.

Вважаємо, що найоптимальнішою варто вважати структуру, яка поєднує перші два підходи, оскільки складно досягнути горизонтального партнерства без надвідомчої організації, відповідальної за координацію такої співпраці в межах єдиної політики.

**Таблиця 2.5 – Підходи до формування інституційної структури
державної фінансової підтримки малого бізнесу**

Підхід	Країни	Характеристика
Надвідомче агентство зі спеціальними повноваженнями	Тайвань, США, Великобританія	Основним з питань фінансової підтримки малого бізнесу є державний орган, що підпорядковується безпосередньо уряду та впливає на урядові департаменти з питань, що знаходяться у його компетенції
Горизонтальна структура	Нідерланди, Фінляндія, Іспанія	Проявляється у міжміністерському партнерстві стосовно єдиної політики розвитку малого бізнесу, вимагає тісної співпраці та вміння досягати консенсусу
Вертикальна структура	Австралія, Канада, Швеція	Відповідальність за розвиток підприємництва розподілена між окремими департаментами, кожен з яких відповідальний за власний сектор, регіон чи завдання, співпраця між такими департаментами є мінімальною
Незалежне агентство із представників приватного та державного сектору	Об'єднані Арабські Емірати	Незалежний орган підтримки підприємства, створений на паритетних засадах із представників бізнесу та державної влади

Джерело: Складено автором за джерелами: [1, 9].

У багатьох країнах світу заходи уряду щодо державної підтримки МП є одним з найбільш пріоритетних у заходах фінансової політики в цілому. Країни-учасниці ЄС розробили ініціативи в області політики підтримки МП (табл. 2.6), щоб полегшити доступ до джерел фінансування, на додаток до широкого спектру інструментів політики, що використовувалися раніше. Визначені заходи несуть різні витрати для державних бюджетів, в тому числі деякі зі значними витратами (наприклад, пряме кредитування уряду і кредитні гарантії, а деякі економічно нейтральні (наприклад, банківські цілі для кредитування малого і середнього бізнесу). Ці заходи також передбачають різну ступінь участі з боку державних органів.

Таблиця 2.6 – Заходи політики урядів зарубіжних країн щодо поліпшення доступу малого та середнього бізнесу до фінансування

Заходи політики	Країни
Гарантії державної позики	Австрія, Бельгія, Канада, Чилі, Колумбія, Чеська Республіка, Данія, Естонія, Фінляндія, Франція, Грузія, Греція, Угорщина, Ірландія, Ізраїль, Італія, Японія, Нідерланди, Норвегія, Португалія, Російська Федерація, Сербія, Словенія, Іспанія, Швейцарія, Туреччина, Великобританія, Сполучені штати
Спеціальні гарантії і кредити для підприємців-початківців	Австрія, Канада, Чеська Республіка, Данія, Естонія, Мексика, Нідерланди, Нова Зеландія, Сербія, Великобританія
Державні експортні гарантії, торговий кредит	Австралія, Австрія, Бельгія, Канада, Колумбія, Чеська Республіка, Данія, Естонія, Фінляндія, Угорщина, Греція, Корея, Нідерланди, Нова Зеландія, Іспанія, Швеція, Таїланд
Пряме кредитування малого і середнього бізнесу	Австрія, Бельгія, Канада, Чилі, Чеська Республіка, Естонія, Фінляндія, Франція, Греція, Угорщина, Ірландія, Ізраїль, Японія, Корея, Норвегія, Португалія, Сербія, словацька республіка, Словенія, Іспанія, Швеція, Туреччина, Великобританія
Субсидіювання процентних ставок	Австрія, Грузія, Угорщина, Португалія, Російська Федерація, Іспанія, Таїланд, Туреччина, Великобританія
Венчурний капітал, фінансування власного капіталу, підтримка бізнес-ангелами	Австрія, Бельгія, Канада, Чилі, Чеська Республіка, Данія, Естонія, Фінляндія, Франція, Греція, Угорщина, Ірландія, Ізраїль, Мексика, Нідерланди, Нова Зеландія, Норвегія, Португалія, словацька республіка Іспанія, Швеція, Туреччина, Великобританія
Створення мікробанків (для фінансування малого і середнього бізнесу)	Чеська Республіка, Франція, Португалія, Російська Федерація, Таїланд, Великобританія
Бізнес-поради, консультації	Австралія, Австрія, Колумбія, Чеська Республіка, Данія, Фінляндія, Грузія, Нідерланди, Нова Зеландія, Швеція, Таїланд
Звільнення від сплати податків, відстрочок	Бельгія, Фінляндія, Італія, Нова Зеландія, Норвегія, Іспанія, Швеція, Туреччина
Кредитне посередництво	Бельгія, Франція, Ірландія, Нова Зеландія, Іспанія

Джерело: складено на основі даних [60; 37].

Держава у розвинених країнах не залишає підприємців без суттєвої допомоги в умовах посилення глобальної конкуренції. Це підтверджується статистичними даними: кількість малих і середніх підприємств на цей час у США – 5067879 одиниць, що становить 99,6 % від усіх, у Канаді – 1093837 одиниць – 99,8 %, у Великобританії – 1664489 одиниць – 99,6 %. Серед країн-лідерів відносно оптимального поєднання великого та малого

бізнесу вважають Сінгапур, Гонконг, Нову Зеландію, США, Данію, Норвегію, Великобританію. Таким чином, розуміння вагомості малого бізнесу для всієї економіки країни зумовлює всіляка підтримка його, насамперед, через сприятливі механізми кредитування. Кредитування малого та середнього бізнесу у розвинених країнах і Україні відображено у табл.2.7.

Таблиця 2.7 – Кредитування малого та середнього бізнесу у розвинених державах та Україні [57]

Держава	Середній процент, під який кредитується малий та середній бізнес	Розмір кредиту для бізнесу, що надається державою (у євро)
Японія	0,1	верхньої межі не встановлено
США	2,75	до 1,79 млн
Канада	2	до 223 тис.
Великобританія	2	до 286 тис.
Україна	5-7-9	не дає

Наведені відсоткові ставки кредитування переконливо свідчать, що Україні необхідно робити кардинальні зміни у напрямку надання українському бізнесу якомога «дешевших» кредитів та іншої державної підтримки. Статистика засвідчує наявність в Україні близько 2 млн малих підприємств, на яких працює 6,5 млн осіб. Отримати кредит у банку для свого розвитку вони можуть лише під 15–30 % річних. У розвинених державах малий та середній бізнес кредитується від 1 % до 3 % річних.

Кредитні гарантії є найбільш широко використовуваним інструментом переважною більшістю країн-учасниць, менш пріоритетними є залучення венчурного капіталу, фінансування пайової участі, підтримки бізнес-ангелів і пряме кредитування малого і середнього бізнесу.

МСП у зарубіжних країнах розвивається за умови постійної й ефективної державної підтримки на законодавчо-інституційному рівні шляхом надання «дешевих» кредитів як на створення бізнесу, так і на його розширення та вдосконалення, зменшення податків, гарантування банківських позик, створення консультативних, інформаційних та інноваційних центрів тощо.

Необхідність підтримки малих підприємств в усьому світі є прямим обов'язком держави, оскільки дрібне підприємництво має суттєво менший потенціал для модернізації, залучення фінансових ресурсів, конкурентної спроможності товарів і послуг. В цілому дослідження зарубіжного досвіду фінансової підтримки засвідчило, що ключові напрями заходів політики, що якими розробляються урядами у сфері фінансування включають наступні:

- визначити потреби та прогалини у фінансуванні МСП та покращити фактичну базу;
- посилити доступ МСП до традиційного банківського фінансування;
- надати МСП доступ до різноманітних нетрадиційних інструментів та каналів фінансування;
- сприяти фінансовому включенню МСП та полегшити доступ до офіційних фінансових послуг, в тому числі для неформальних фірм;
- покращити прозорість на фінансових ринках МСП;
- покращити фінансові навички та стратегічне бачення МСП;
- прийняти принципи розподілу ризиків для державних фінансових інструментів МСП;
- розробити державні програми для фінансування МСП, які забезпечують додатковість, економічну ефективність та зручність для користувачів;
- провести моніторинг та оцінка державних програм для покращення фінансування МСП.

В цілому, в рамках своїх ініціатив із стимулювання стартапів та малих та середніх підприємств з високим потенціалом, багато урядів включали заходи з підтримки власного фінансування та було створено багато механізмів державного інвестування та схем співфінансування, які й досі ефективно діють в усьому світі. Комплексний аналіз і запозичення передового світового досвіду розвитку та підтримки малого бізнесу свідчить про необхідність створення комплексної системи державної підтримки розвитку цього сектора економіки, запровадження цивілізованого правового поля для ефективної діяльності малого та середнього бізнесу у системі національної економіки.

Висновки до розділу 2

У другому розділі «Особливості сучасних практик державної підтримки малого та середнього бізнесу у розвинених країнах» виявлено кращі практики державної підтримки МСП у країнах з високим рівнем розвитку. Так, у роботі наведено ряд практик, що мають позитивний ефект на діяльність МСП країн та можуть бути адаптовані до України. Організація економічного розвитку та співробітництва (OECD) виділяє три основні напрями державної підтримки підприємництва:

1. Політика може бути спрямована на поліпшення інституційних умов для підприємництва, що включає ініціативи щодо розвитку підприємницької культури, сприятливу податкову та нормативну базу для підприємців та сприятливі умови конкуренції.

2. Політика може запропонувати пряму підтримку підприємцям та починаючим бізнесам через навчальні та освітні програми, надання інформації, поради, інструктаж та наставництво, полегшення доступу підприємців до фінансування та підтримку підприємців у конкретних видах діяльності, що сприяють зростанню, такі як інновації та інтернаціоналізація.

3. Політика підприємництва може застосовувати цілісний підхід і підтримувати розвиток підприємницьких екосистем.

Дослідження практики державної політики МСП у розвинених країнах засвідчила їх спрямування на сфери: оподаткування, створення та регулювання конкурентних умов, розробку нормативно-правової бази ведення бізнесу, надання освітніх послуг та проведення тренінгів, створення можливості отримання інформації, порад, коучингу та наставництва щодо розвитку МСП, доступу до фінансування, проведення інтернаціоналізації, впровадження технологій та інновацій, розвитку підприємницьких екосистем.

Зокрема, цікавим є досвід Португалії щодо створення «Підприємницької дошки» (Entrepreneur's Desk). Оскільки в Україні тільки нещодавно почали

розвиватися цифрові сервіси підтримки (Дія та інші), цей досвід може стати корисним для України.

Адаптованою може бути ініціатива Австралійського уряду щодо «Податкових пільг для інвесторів на початковій стадії». Так, податкові стимули покликані зв'язати інноваційні стартапи з інвесторами, які мають як необхідні кошти, так і діловий досвід, щоб допомогти підприємцям у розвитку успішних інноваційних компаній, особливо на етапі до комерціалізації, коли концепція розробляється, але компанія вимагає додаткових інвестицій.

У роботі досліджено і інші програми державної підтримки МСП, що використовують різні інструменти (полегшення доступу до фінансування; коучинг та посередництво тощо). Акцентовано увагу на том, що характер політики державної підтримки МСП в різних країнах зазнав значних модифікації під впливом карантинних заходів COVID-19. Тому у роботі проведено порівняння практик підтримки підприємництва у останні роки, пов'язані із пандемією.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ АДАПТАЦІЇ В УКРАЇНІ ПОЗИТИВНОГО ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ

3.1 Інтеграція інструментів державної підтримки зарубіжних країн в українські програми розвитку малого та середнього бізнесу

Проведене дослідження досвіду державної підтримки дозволило визначити доцільність застосування різних інструментів для розвитку МСП. Погоджуємося із твердженням Поліщук О.В., що роль держави у сфері розвитку підприємництва також полягає у з необхідності компенсації нерівних умов, в яких перебувають МСП порівняно з великими підприємствами, а також з допомогою тим особам, що розпочинають власну справу [25, с. 116]. Позитивною практикою, яка досить довго використовується у зарубіжних країнах та продовжує набувати своєї популярності в Україні є створення державних бізнес-інкубаторів. Так, прикладом для адаптування в Україні є досвід створення муніципалітетами Фінляндії Агенцій економічного розвитку і бізнес-інкубаторів, завданнями яких є розвиток підприємництва, координування економічної стратегії шести міст, регіональний розвиток і підготовка проектів, маркетинг територій, міжнародне співробітництво, розвиток мережевої інформаційної інтеграції [24]. Наразі у Фінляндії діє 25 таких Агенцій. Відповідно, державні органи, формуючи інфраструктуру підтримки малого та середнього підприємництва шляхом сприяння створенню бізнес-інкубаторів, можуть отримати додаткові ресурси й переваги у сфері розвитку своїх регіонів. Насамперед створюються нові робочі місця як у адміністрації самого бізнес-інкубатора, так і в розміщених на його території підприємствах.

Проведене дослідження дозволило виділити ряд практик, які можуть бути адаптовані в Україні (рис. 3.1).

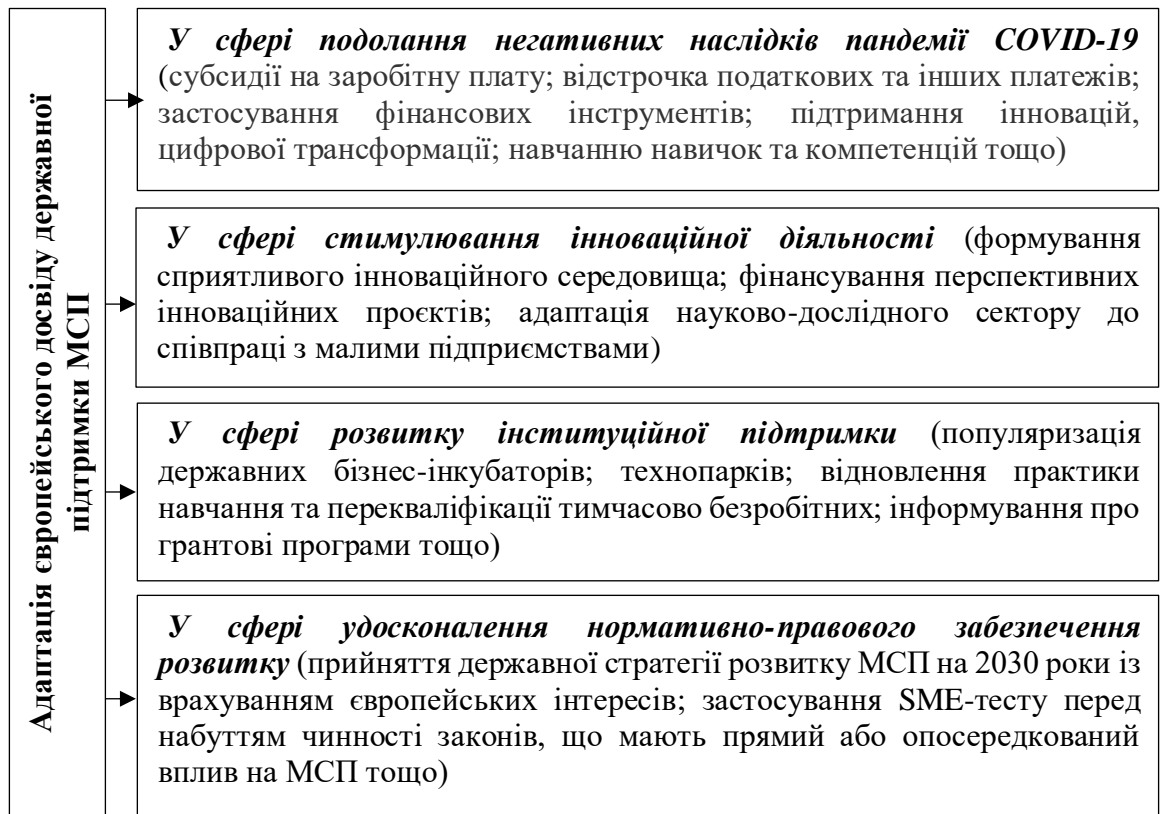


Рисунок 3.1 – Інтеграція інструментів державної підтримки зарубіжних країн в українські програми розвитку малого та середнього бізнесу

Джерело: складено автором на основі [23].

Серед напрямів покращення державної підтримки МСП Організацією економічного розвитку та співробітництва виділені наступні:

Встановлення чітких та відповідних цілей державної підтримки є ключовим фактором успіху політики. Залучення зацікавлених сторін до розробки програм може також допомогти гарантувати, що питання, що стосуються політики, та цілі політики визначені точно, а рішення надаються у форматі, який відповідає можливостям одержувачів та використовують всі переваги існуючих суб'єктів підтримки. Встановлення конкретних цілей та вимірюваних показників ефективності важливо для забезпечення відповідності намірів програми та моніторингу прогресу.

Інвестування ресурсів у непрофільну діяльність є ключовим для успішного впровадження. Сюди входить інвестування ресурсів у підвищення обізнаності, що може мати вирішальне значення для сприяння поглибленню, особливо серед цільових груп, які традиційно не вимагають інформації у постачальників підтримки бізнесу (наприклад, ангелів-інвесторів). Це також включає мінімізацію адміністративного навантаження для учасників програми та розподіл ресурсів на адміністративні завдання, оскільки надання програм, особливо тих, що передбачають скринінг, може створити значне навантаження на фірми-заявники та персонал програми. Нарешті, достатньо ресурсів слід виділити для моніторингу та оцінки, а програми повинні розглядати заходи для полегшення звітності (наприклад, інструменти підтримки) та розбудови спроможності.

Залучення до співпраці СМП та структури, сприяє згуртованості політики та ефективному виконанню. Нові програми повинні враховувати можливу взаємодію з існуючим портфелем ініціатив на початку етапу проектування. Програми також повинні бути включені в національні та місцеві стратегії розвитку підприємництва, щоб сприяти згуртованим діям та сигналізувати про політичну підтримку. Програми повинні розглядати можливість використання існуючих можливостей для доставки, покладаючись на існуючих акторів екосистеми, будуючи навколо існуючих структур, а не починаючи нові структури з нуля.

Важливою складовою державної підтримки, що потребує удосконалення є підтримка інноваційної діяльності МСП. Так, зокрема, в розвинених країнах підтримка інноваційної діяльності МСП здійснюється у більш практичній сфері: діють спеціальні програми, установи, центри, які надають інформаційну та фінансову підтримку компаніям під час реалізації конкретних інноваційних проектів. Так, в країнах Євросоюзу існують такі основні напрямки інноваційної політики [14]:

- розробка єдиного антимонопольного законодавства;
- використання системи прискореної амортизації устаткування;

- пільгове оподаткування НДДКР;
- заохочення малого наукомісткого бізнесу;
- пряме фінансування підприємств для заохочення інновацій у сфері новітньої технології;
- стимулювання співробітництва університетської науки і фірм, що виробляють наукомістку продукцію.

Адаптованим до умов України, на наш погляд, є позитивний досвід США щодо розроблення програми SBIR (Small Business Innovation Research або “Інноваційні дослідження малого бізнесу”). Програму координує Адміністрація малого бізнесу. У ній зосереджені позабюджетні кошти обсягом 2,5 % від загальних дослідницьких бюджетів всіх федеральних агентств, з мобільною можливістю відразу скерувати гранти в малий бізнес. Як правило, згідно із щорічними звітами, понад половини коштів припадає на підприємства з чисельністю менше 25 осіб, а третина – з чисельністю 10 осіб. 13 % від загального числа компаній – нові або ті, які вперше отримали гранти за різними напрямками, 7 % підприємств належать жінкам [15].

SBIR – програма, яка підтримує малий бізнес та стартап компанії у сфері інноваційної діяльності. В рамках програми передбачено фінансування у сумі до 150 тисяч доларів, причому ці кошти надають на дослідження економічної доцільності впровадження бізнес-проекту, науководослідні та інженерно-конструкторські роботи. В рамках виконання бізнес-проекту як ментори залучаються провідні експерти в сфері бізнесу, юристи, технічні експерти, що допомагають успішно впровадити проект [16].

Такі відмінності між системою підтримки інноваційного бізнесу в Україні та за кордоном дають змогу визначити напрями підвищення рівня державної підтримки інноваційної діяльності малих підприємств. До ключових напрямів розвитку відноситься:

розвиток інноваційної активності сектору (формування сприятливого інноваційного середовища; покращення ресурсного та інфраструктурного забезпечення; розробка перспективних інноваційних проектів);

удосконаленні інституційно-правового забезпечення інноваційної діяльності (прийняття і удосконалення державних стратегій і програм; імплементації практик планування інноваційної діяльності).

Наведені напрями підвищення рівня державної підтримки інноваційної діяльності МСП можуть бути прийнятними за умови активізації зусиль усіх органів державної влади на їх досягнення. Проте, враховуючи сучасну економічну та політичну ситуацію в країні, для керівництва держави інноваційний розвиток МСП не є пріоритетом, тому керівники малих інноваційних підприємств повинні розраховувати лише на власні сили.

В цілому, для вирішення вищезгаданих проблем в Україні доцільно визначити наступні шляхи:

- визначення і підтримка пріоритетних напрямів інноваційної діяльності державного, галузевого, регіонального і місцевого рівнів;
- формування і реалізація державних, галузевих, регіональних і місцевих інноваційних програм;
- створення нормативно-правової бази та економічних механізмів для підтримки і стимулювання інноваційної діяльності;
- захист прав та інтересів суб'єктів інноваційної діяльності;
- фінансова підтримка виконання інноваційних проектів;
- стимулювання комерційних банків та інших фінансово-кредитних установ, що кредитують виконання інноваційних проектів;
- встановлення пільгового оподаткування суб'єктів інноваційної діяльності;
- підтримка функціонування і розвитку сучасної інноваційної інфраструктури.

Цікавим до адаптування в Україні є досвід нефінансової підтримки також надається в рамках прискорювачів бізнесу та інкубаторів. Так, відбулося поширення державно-приватної підтримки бізнесу, що надається за допомогою акселераторів та інкубаторів. Прискорювачі бізнесу часто асоціюються з фондами венчурного капіталу в США і зумовлені змішаними

державними та приватними інвестиціями в Європі. Інкубатори, як правило, надають як фінансову, так і нефінансову підтримку новачкам та МСП з високим потенціалом зростання. Їх цільові групи, бізнес-моделі та портфелі послуг сильно відрізняються.

Інкубатори, як правило, пропонують більш всебічне, але менш спеціалізоване навчання та наставництво, тоді як акселератори часто надають цілеспрямовану підтримку завдяки управлінським навичкам та стратегії. Спільним знаменником є можливість для власників бізнесу та підприємців скористатися послугами локальної мережі. Різні ініціативи виникали на різних рівнях, як місцевому, так і національному (табл. 3.1). Як правило, спостерігається тенденція, коли інкубатори та прискорювачі орієнтуються на більш конкретні групи населення, такі як жінки, молодь, мігранти або старші підприємці та власники бізнесу [57].

Таблиця 3.1 – Відмінності та подібності між прискорювачами бізнесу та бізнес-інкубаторами [58]

Характеристика	Бізнес-інкубатори	Прискорювачі бізнесу
Ціль	Підтримка створення та розвитку бізнесу	Прискорити зростання бізнесу
Портфель послуг	Навчання: Навички підприємницької діяльності Наставництво: Фокус на бізнес-моделі та початковому бізнес-плані Мережа: Інші підприємці та суб'єкти в більш широкій підприємницькій екосистемі Доступ до фінансів: Гранти або насінневий капітал	Семінари: Управлінські навички Наставництво: Інтенсивне, з акцентом на стратегію зростання Мережа: Інші підприємці та учасники ширшої підприємницької екосистеми Доступ до фінансів: борг або власний капітал
Надання послуг	На вимогу	Обов'язковий і передбачений у структурованій програмі
Довжина опори	Часто до 3 або 4 років або більше	Зазвичай 3 або 6 місяців
Бізнес-модель	Переважно некомерційна, операційні витрати в основному покриваються зібраною платою за оренду	Переважно для отримання прибутку, пов'язаного з приватними венчурними капіталістичними фондами (у США) або поєднанням приватних та державних інвесторів (у Європі)

В цілому, державна підтримка МСП у розвинених країнах передбачає:

- надання фінансових продуктів та програм підтримки МСП через державні банки
- регіональні програми підтримки МСП
- підтримка сільського господарства МСП
- міжнародні донорські програми
- міжнародні донорські програми з банківськими партнерами
- державні програми, що підтримують інновації
- фінансова підтримка безробітних, які бажають розпочати новий бізнес.

Деякі інструменти вже використовуються в Україні. Сьогодні наступні державні банки України надають малому та середньому бізнесу низку фінансових та консультаційних продуктів. До таких банків належать:

- публічне акціонерне товариство «Державний ощадний банк України» пропонує МСП такі кредитні програми: поповнення оборотних активів, придбання транспортних засобів та обладнання, овердрафт, позика під заставу та банківські гарантії;

- державний експортно-імпорتنний банк України (АТ «УКРЕКСІМБАНК») пропонує такі кредитні програми для МСП: фінансування аграрного сектору, фінансування операційної діяльності, позики під заставу, інвестиційне фінансування (фінансування основних фондів), кредитна програма “Білорусь імпорт”, державна програма економії енергії лізинг тощо.

- АБ «УКРГАЗБАНК» пропонує такі кредитні програми для МСП: фінансова підтримка інвестиційних проектів МСП, позики під заставу для МСП, модернізація систем освітлення для МСП, транспортних засобів для МСП, кредитна схема «Овердрафт для МСП» та «Поточна активів для МСП».

- АТ «КБ ПРИВАТБАНК» – Держава в особі Міністерства фінансів України є єдиним акціонером банку, який володіє 100% акцій Банку. Банк реалізує проект КУВ (Країна успішного бізнесу), завданням якого є оновлення

економіки країни шляхом розвитку МСП, підняття підприємництва на новий рівень та створення нових робочих місць для українців, які хочуть працювати заради себе та заради своєї країни. Учасниками програми є ті, хто хоче відкрити малий бізнес та підприємці, які хочуть розширити свій бізнес. Програма пропонує кредити для підприємців та юридичних осіб [11].

Існує позитивний досвід підтримки МСП на регіональному рівні у вигляді програм розвитку підприємництва, що спираються на регіональні бюджети, районні бюджети та бюджети місцевого самоврядування.

Примітно, що місцеве самоврядування розробило програми фінансової підтримки підприємців. Сюди входить часткова компенсація суми позики (без урахування відсотків) за умови створення нових робочих місць; компенсація виплати позики МСП, які реалізують інвестиційні проекти; часткова компенсація процентних ставок за позиками державного банку на реалізацію інвестиційних проектів.

Важливим інструментом підтримки МСП у сільському господарстві, в межах якого Міністерство аграрної політики та продовольства України пропонує такі (серед інших) програми фінансової підтримки в аграрному секторі:

- часткова компенсація сільськогосподарських машин та обладнання;
- державна програма часткової компенсації витрат на сільськогосподарську техніку для вітчизняних виробників;
- регіональні програми розвитку сільського господарства;
- програми фінансової підтримки для сільськогосподарських виробників та фермерів (через державні банки).

У 2015 році Україна стала асоційованим членом Рамкової програми Європейського Союзу з досліджень та інновацій «Горизонт 2020». Це членство надало українським учасникам той самий статус, що і їх європейським партнерам, а також надало можливість впливати на формування самої Програми.

«Горизонт 2020» – це найбільша програма фінансування Європейського Союзу науки та інновацій із загальним бюджетом близько 80 млрд. Євро на 2014-2020 роки.

Німецько-український фонд (НУФ) – це фінансова установа, основи якої були закладені в 1996 році в рамках реалізації програми Федеральної Республіки Німеччина «ТРАНСФОРМА» на підтримку процесу реформ в Україні. Засновниками НУФ є: Національний банк України (50%) та український уряд в особі Міністерства фінансів України (50%). Місія НУФ – це фінансова підтримка МСП в Україні шляхом надання позик через банківських партнерів для інвестування в основні та оборотні активи.

НУФ пропонує наступні програми пропонують через партнерів українських банків:

- Мікрокредитування. Позичальники: індивідуальні підприємці, МСП. Призначення: фінансування виробництва, послуг, сільського господарства, торгівлі (лише для індивідуальних підприємців та мікропідприємств).
- Програма щодо заходів рефінансування для підтримки кредитної системи в аграрному секторі. Позичальники: індивідуальні підприємці, МСП. Призначення: Фінансування виробництва, послуг, сільського господарства, торгівлі (лише для індивідуальних підприємців та мікропідприємств).
- Програма кредитування МСП України для пріоритетних секторів. Ця програма пропонує пільгові умови кредитування для компаній, що працюють у вибраних галузях, які вважаються пріоритетними та стратегічно важливими для НУФ. Позичальники: індивідуальні підприємці та МСП. Призначення: сільське господарство, харчова промисловість, гостинність, зелений туризм, ресторани та громадське харчування, текстиль, енергоефективність, імпортозаміщення, продуктивність праці та створення робочих місць у слаборозвинених регіонах.
- Програма фінансової підтримки інвестиційних програм МСП для пріоритетних секторів. Ця програма розроблена в рамках Проекту «Підтримка МСП», який реалізується відповідно до Угоди про позику та грант, підписаної

12 грудня 2012 року між Кабінетом Міністрів України (у особі Міністерства фінансів, KfW) та НУФ для фінансування основних та оборотних активів. Фінансування МСП надаватиметься у національній валюті в рамках компенсації валютного ризику Німецько-Українського фонду в якості кредитора за рахунок коштів Європейської комісії для проекту «Фінансування МСП у Східному партнерстві - II етап», наданого KfW. Позичальники: індивідуальні підприємці, мікропідприємства, МСП. Мета: фінансування виробництва, сільського господарства, гостинності, енергоефективні проекти [12].

Українська стратегія розвитку МСП передбачає вимір 6, який полягає у «Підвищенні конкурентоспроможності та інноваційного потенціалу малого та середнього підприємництва». Український уряд наголошує на програмах підтримки інновацій. Можна окреслити такі державні програми:

- Державний фонд заохочення винаходів: проект передбачає запровадження механізму фінансування для створення та подальшого використання (комерціалізації) винаходів, розробок, корисних моделей та інших результатів інтелектуальної та творчої діяльності;

- Національний дослідницький фонд: уряд створив національний науково-дослідний фонд, який надаватиме наукові гранти, починаючи з 2019 року. Фонд надаватиме грантову підтримку як для фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних, соціальних та гуманітарних наук, так і для прикладних досліджень та розробок у пріоритетних сферах розвитку науки і техніки;

- Український стартовий фонд: Український стартовий фонд, який буде одним із ключових інструментів підтримки нових промислових ідей у сегменті мікро- та малих підприємств та індивідуальних підприємців.

Сучасний стан розвитку малого й середнього підприємництва потребує оновлення стратегічних підходів до реалізації державної політики та має ґрунтуватись на принципах Акта про малий бізнес для Європи:

- створювати умови для розвитку та процвітання малого й середнього підприємництва;
- забезпечувати можливість другого шансу для чесних підприємців, що опинилися в стані банкрутства;
- розробляти регулювання за принципом «спочатку думай про мале»;
- зорієнтувати органи державної влади на потреби МСП;
- адаптувати умови доступу МСП до публічних закупівель та можливостей отримання державної підтримки;
- полегшувати доступ МСП до фінансування та підтримувати створення правових та бізнес систем своєчасних розрахунків у комерційній сфері;
- допомагати МСП скористатися можливостями доступу до європейського ринку;
- підтримувати розвиток навичок та здатності МСП до інновацій;
- підтримувати МСП у перетворенні екологічних викликів в економічні можливості;
- заохочувати та підтримувати доступ МСП до зростання на зовнішніх ринках.

Реалізація наведених принципів сприятиме підвищенню рівня розвитку МСП та активному його відтворенню. Над створенням стратегії сталого розвитку України давно та безуспішно працюють наукова й експертна спільнота за активної підтримки міжнародних організацій, але зазначених результатів не досягнуто. Виконання таких принципів є пріоритетними завданнями України, але також необхідні заходи, які сприятимуть постійному довгостроковому відтворенню та розвитку МСП через впровадження специфічних для кожної території напрямів розвитку. Такі напрями повинні враховувати особливості розвитку кожної території, здатні управляти й ефективно використовувати природні ресурси, підвищувати економічний, соціальний, інноваційний потенціал країни, забезпечити процвітання та

єдність суспільства. МСП у більшості регіонів України розвивається неоднорідно, але синхронно, тому такий дисбаланс необхідно долати шляхом вирівнювання економічного розвитку регіонів для уникнення розбіжностей та зменшення розриву між рівнем розвитку депресивних та інвестиційно привабливих територій.

3.2. Стратегічні перспективи удосконалення державної підтримки розвитку малого та середнього бізнесу України з урахуванням зарубіжного досвіду

Для оцінки перспектив розвитку державної політики доцільно використати Індекс політики щодо МСП був розроблений спільно Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Європейською Комісією, Європейським фондом підготовки кадрів (ETF) та Європейським банком реконструкції та розвитку (ЄБРР) як інструмент порівняльного аналізу для країн з економікою, що розвивається для моніторингу та оцінки прогресу в політиці розвитку МСП. Структурований навколо десяти принципів Європейського закону про малий бізнес (SBA), Індекс передбачає широкий спектр заходів, що стосуються підприємств, для керівництва розробкою та реалізацією політики МСП на основі передової практики, що просувається ЄС та ОЕСР.

Нами проведено дослідження стратегічних перспектив удосконалення державної підтримки розвитку малого та середнього бізнесу України за допомогою аналізу Індексу політики щодо МСП за складовими:

- інституційна та нормативна база;
- операційне середовище;
- банкрутство та другий шанс;
- доступ до фінансів;

– заходи сприяння розвитку бізнесу.

Так, щодо інституційної та нормативної бази слід зазначити, що хоча всі країни Східного партнерства домоглися значного прогресу в цій області після завершення останньої оцінки в 2016 рік прогрес був сильнішим в країнах, які в 2016 році були відстаючими, такими як Білорусь і Україна (табл. 3.2).

Таблиця 3.2 – Прогрес у вимірі інституційної та нормативної бази [60]

Інституційна та нормативна база	Вірменія	Азербайджан	Білорусь	Грузія	Молдова	Україна	Східне партнерство в середньому
Бали 2020	3.76	3,53	3.51	4.20	3.92	3.50	3.74
Бали за 2016 рік	3.38	2.47	2.41	3.48	3.51	2.45	2.95

Усі країни Східного партнерства вдосконалили визначення МСП, яке тепер базується на багатьох критеріях і включає стратифікацію на мікро-, малі та середні підприємства. Країни Східного партнерства доклали значних зусиль для організації втручань у політику МСП щодо багаторічних стратегій розвитку МСП, хоча і зі значними варіаціями в структурі країн. Зараз майже всі країни Східного партнерства створили агентства з розвитку МСП. Доступність даних про МСП також покращилась, особливо у Вірменії, Грузії та Україні. Щодо оцінок регуляторного впливу (АРВ), Молдова на сьогодні є єдиною країною Східного партнерства, де АРВ систематично застосовується. Усі країни Східного Партнерства продемонстрували поступовий прогрес у напрямку до більш систематизованого та інституціоналізованого державно-приватного процесу консультацій, при цьому передували Вірменія, Грузія та Молдова.

Серед ключових стратегічних перспектив у цьому напрямі слід виділити такі завдання:

- чітко визначити відносини між виконавчими органами та наглядовими міністерствами;
- систематична оцінка впливу нових нормативно-правових актів на МСП;
- подальше вдосконалення державно-приватних консультацій.

Щодо операційного середовища слід зазначити, що чіткі та зрозумілі правила, низькі адміністративні витрати та прості процедури відкриття та ведення бізнесу – все це фундаментальні аспекти забезпечення того, щоб економічні вигоди від започаткування та зростання бізнесу не експропрійовувались. Вимірювання операційного середовища оцінює ступінь спрощення державних адміністрацій регулювання та зменшення витрат та процедур для зменшення адміністративного навантаження на МСП.

Молдова та Україна досягли прогресу в галузі ліцензій та дозвільна зона. Нехтуючи методологічними змінами, Вірменія - єдина країна, показник якої впав; це головним чином тому, що впровадження регуляторних реформ було призупинено під час політичного переходу 2018-19 (табл. 3.3).

Таблиця 3.3 – Прогрес у вимірі операційного середовища [60]

Інституційна та нормативна база	Вірменія	Азербайджан	Білорусь	Грузія	Молдова	Україна	Східне партнерство в середньому
Бали 2020	4.05	4.23	4.09	4.33	3.56	3.81	4.01
Бали за 2016 рік	3.87	4.32	4.11	4,52	3.76	3.89	4.08

З 2016 року кілька країн внесли зміни до своїх податкових кодексів, щоб запровадити нові податкові пільги та вдосконалити податкові режими для МСП. Як Азербайджан, так і Вірменія запровадили певну форму звільнення від оподаткування для малих інноваційних підприємств та МСП, що працюють в рамках затверджених кластерів, а також для індивідуальних підприємців та малого бізнесу відповідно. Більшість країн Східного

партнерства також запровадили набір порогових значень, нижче яких підприємства звільняються від ведення рахунку з ПДВ та докладають зусиль для прискорення виплат податкових відшкодувань.

Серед ключових стратегічних перспектив у цьому напрямі слід виділити такі завдання:

- покращення ІТ-навичок та вимог до ІТ, щоб малі підприємства та індивідуальні підприємці могли отримати вигоду від запровадження послуг електронного урядування;
- покласти на реєстраційні агенції завдання управління системами збору та управління даними підприємств;
- оцінюючи вплив спрощених режимів оподаткування, щоб гарантувати, що звільнення від оподаткування не перешкоджає зростанню МСП або заохочує перенаправлення діяльності на неформальний сектор.

Щодо банкрутства слід зазначити, враховуючи їх обмежені ресурси порівняно з великими фірмами, МСП (як боржники, так і кредитори) особливо виграють від економічно ефективних, впорядкованих систем банкрутства. Цей вимір оцінює ступінь сприяння країнам Східного партнерства виходу з ринку та поверненню до нього шляхом прийняття дієвих та дієвих систем неплатоспроможності.

Рамки неплатоспроможності залишаються однією з найслабших сфер ділового середовища регіону Східного партнерства, і країни зазнали лише помірного прогресу в цій галузі (рис. 3.4).

Незважаючи на те, що Білорусь, Грузія, Молдова та Україна розробили цілий ряд інструментів для виявлення та запобігання неплатоспроможності на ранніх стадіях фінансового лиха або для пропаганди культури правильного ведення бізнесу та порятунку бізнесу, ці інструменти часто не мають видимості та доступності.

Розробка систем раннього попередження перебуває на початковій стадії у всіх країнах Східного партнерства, крім Білорусі, де впроваджена комплексна система на основі податкових декларацій.

Таблиця 3.4 – Прогрес у вимірі показників банкрутства та вимір другого шансу [60]

Інституційна та нормативна база	Вірменія	Азербайджан	Білорусь	Грузія	Молдова	Україна	Східне партнерство в середньому
Бали 2020	3.16	2,87	2,57	2.94	2.68	2.05	2.71
Бали за 2016 рік	2.73	3.23	3.21	3.20	2,69	2,38	2.91

Система передбачає моніторинг податкових декларацій, і фірмам, які демонструють ознаки фінансового лиха, пропонується пояснити причини їх біди; незадовільні пояснення можуть супроводжуватися подальшими розслідуваннями з боку влади. Азербайджан та Грузія внесли зміни до законодавства про банкрутство, а Україна запровадила новий Кодекс про банкрутство. Очікується, що система неплатоспроможності також покращиться у Вірменії, Білорусі та Молдові, де реформи заплановані на 2020 рік. Активна політика та ініціативи, що сприяють реалізації другого шансу для «чесних осіб, які починають», на дуже ранніх стадіях у країнах Східного партнерства та підприємців, які шукають нового старту все ще стикаються з певною формою дискримінації (наприклад, в Україні та Білорусі). Лише в Молдові в рамках проекту DanubeChance2.0 надаються інформаційні кампанії, навчальні курси та послуги з реструктуризації для підтримки чесних осіб, які знову починають. в Україні та Білорусі).

Серед ключових стратегічних перспектив у цьому напрямі слід виділити такі завдання:

- втручання на ранній стадії шляхом збільшення підтримки підприємців, що зазнали фінансових проблем, та впровадження систем раннього попередження для систематичного виявлення неплатоспроможності;

- впорядкування судових процесів шляхом запровадження спрощених або попередньо складених судових проваджень, спеціально орієнтованих на МСП, або шляхом надання альтернатив судовим процедурам;
- прийняття скоординованих та активних стратегій другого шансу, включаючи такі функції, як полегшений доступ до фінансування після банкрутства, керівні принципи або тренінги для тих, хто починає роботу, та кампанії з підвищення обізнаності.

В цілому принципи Акту про малий бізнес будуються навколо двох центральних тем: навчання підприємницькій діяльності та жіноче підприємництво, які одночасно націлені на підприємницький потенціал особистості та підприємницьку культуру на рівні спільноти та суспільства. Хоча навчання підприємницькій діяльності підтримує розвиток ключової компетентності та мислення всіх громадян з точки зору навчання впродовж життя, жіноче підприємництво підкреслює гендерний вимір розвитку підприємницької компетентності, що відображається у гендерному розриві МСП у Європі та браку жінок серед власників бізнесу та роботи творці. Таким чином, підприємницьке навчання є необхідним для стійкого економічного зростання та кращої зайнятості, сприяючи трансформації суспільних уявлень (табл. 3.5).

Таблиця 3.5 – Прогрес у вивченні підприємницької діяльності та вимірах жіночого підприємництва [60]

Інституційна та нормативна база	Вірменія	Азербайджан	Білорусь	Грузія	Молдова	Україна	Східне партнерство в середньому
Бали 2020	2.84	3.41	2.79	4.24	4.25	3.98	3,58
Бали за 2016 рік	2.63	2.59	2.39	2.7	2,57	2.25	2.52

Серед ключових стратегічних перспектив у цьому напрямі слід виділити такі завдання:

- досягнення структурованої координації політики та співпраці зацікавлених сторін на системному рівні для впровадження підприємницького навчання та жіночого підприємництва;
- налагодження добре функціонуючих систем оцінки впливу політики та ефективності заходів підтримки у навчанні на підприємстві та у підприємстві жінок з акцентом на дані про якість у дезагрегованому форматі для вдосконалення політики;
- забезпечення посилення на EntreComp та інші рамки компетенції ЄС при розробці навчальних планів та підготовки вчителів, а також надання практичного досвіду підприємництва у старших класах середньої, професійно-технічної та вищої освіти;

У жіночому підприємстві залучить багато зацікавлених сторін до побудови спільного бачення та визначте як гендерні, так і гендерно нейтральні заходи підтримки підприємства, що відображають контекст та потреби країни (табл. 3.6).

Таблиця 3.6 – Прогрес у вивченні підприємницької діяльності та вимірах жіночого підприємництва [60]

Інституційна та нормативна база	Вірменія	Азербайджан	Білорусь	Грузія	Молдова	Україна	Східне партнерство в середньому
Бали 2020	3.81	3.12	3,57	4.02	3.61	3.31	3,57
Бали за 2016 рік	3,53	2,70	3.08	3.76	3.40	3.22	3.28

Серед ключових стратегічних перспектив у цьому напрямі слід виділити такі завдання:

- збільшення охоплення кредитно-інформаційної системи з тим, щоб вона збирала платіжну інформацію від більш широкого кола суб'єктів;
- підтримка розвитку лізингу та факторингу шляхом завершення та перегляду поточних реформ законодавчої бази;
- координація зусиль з фінансової грамотності для підвищення рівня ефективності таких ініціатив.

Доступ до фінансування має вирішальне значення для виживання та зростання компаній. Через менший розмір МСП часто стикаються з бар'єрами у доступі до зовнішнього фінансування. З метою сприяння кредитуванню МСП важливо розробити чітко розроблену правову та нормативну базу, яка зменшує сприймані ризики кредитування, забезпечує надійну банківську практику та вирішує асиметрію інформації. Певний прогрес у розробці такої надійної правової бази був досягнутий: Вірменія, Азербайджан та Білорусь запровадили сучасні та уніфіковані реєстри для полегшення використання рухомих активів як застави, а банківські норми у більшості країн узгоджуються з вимогами Базеля III. Однак кредитне середовище продовжує залишатися жорстким у більшості країн - особливо в Азербайджані, Молдові та Україні, де економіки все ще страждають від наслідків нещодавньої банківської кризи. Майже всі країни Східного партнерства доклали зусиль для створення фондів гарантування кредитів для підтримки кредитування МСП.

Послуги з розвитку бізнесу (BDS) дозволяють МСП конкурувати ефективніше, ефективніше функціонувати та ставати вигіднішими. Усі країни Східного партнерства досягли поступового прогресу в цьому вимірі з 2016 року, і це чітко відображається в балах (табл. 3.7).

В Україні створення Офісу розвитку МСП, що координує надання послуг розвитку, призвело до найзначнішого покращення серед країн Східного партнерства з моменту оцінки 2016 року. Однак у нещодавно створеного агентства досі відсутній базовий інформаційний портал, який би надавав можливості для навчання та підвищення обізнаності для віддалених МСП.

Таблиця 3.7 – Прогрес у спрощенні доступу до фінансування [60]

Інституційна та нормативна база	Вірменія	Азербайджан	Білорусь	Грузія	Молдова	Україна	Східне партнерство в середньому
Бали 2020	4.00	3.27	3.11	4.39	3.47	2,90	3,53
Бали за 2016 рік	3.93	2.98	2,99	3.69	3.35	1,84	3.13

Приватні ринки BDS потребують подальшого стимулювання розвитку в регіоні.

Серед ключових стратегічних перспектив у цьому напрямі слід виділити такі завдання: встановлення механізмів координації між усіма різними органами, що беруть участь у наданні БДС; розробка єдиних інформаційних порталів, що містять інформацію про всі послуги, що надаються як державними, так і приватними організаціями; встановлення механізмів забезпечення якості для приватних постачальників для підтримки розвитку приватного ринку МСП.

В цілому дослідження стратегічних перспектив дозволило виділити, що Україна працює над виконанням визначеним у Акті про малий бізнес принципів розвитку підприємництва та в цілому має позитивні тенденції до розвитку.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі «Перспективи адаптації в Україні позитивного зарубіжного досвіду державної підтримки малого та середнього бізнесу» досліджено можливості інтеграції інструментів державної підтримки

зарубіжних країн в українські програми розвитку малого та середнього бізнесу та проведено прогнозування тенденцій розвитку малого та середнього бізнесу України під впливом заходів державної підтримки. Визначено, що в першу чергу, з огляду на ситуацію, що склалася із пандемією, доцільно використати досвід розвинених країн у підтримці МСП щодо подолання негативних наслідків. Серед можливих до адаптацію практик визначено, зокрема: заходи по субсидіюванню заробітних плат; відстрочки податкових платежів та інших нарахувань; застосування фінансових інструментів впливу; перехід до цифровізації бізнес-процесів та надання державних послуг через інтернет; підвищення підприємницької культури через збільшення інтенсивності навчання тощо. Досліджено, що серед існуючого різноманіття інструментів підтримки МСП в постпандемічну кризу, Україна використовує лише обмежену кількість: уряд припинив вимогу сплачувати податок на нерухоме майно, визначив карантин COVID-19 як форс-мажор для юридичних контрактів, призупинив податкові перевірки компаній, розширив урядову програму доступних банківських позик із зниженими процентними ставками для бізнесу, призупинив подання декларацій про доходи, пом'якшив правила реєстрації операцій для певних категорій підприємців та підкреслив право не платити орендну плату громадянам, які не можуть користуватися своїм майном через карантин.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження щодо систем державної підтримки розвитку малого та середнього бізнесу зроблено наступні висновки:

1. Дослідження сутності малого та середнього бізнесу та їх роль у економічному розвитку країн дозволило провести порівняння критерії віднесення до категорій малого та середнього бізнесу та визначити спільні характеристики в політиці віднесення України та країн ЄС. Визначено ключові відмінності у веденні малого, середнього бізнесу у порівнянні з великим. Обґрунтовано роль МСП у створенні доданої вартості, забезпеченні зайнятості населення та нарощенні ВВП країн

2. Дослідження системи державної підтримки малого та середнього підприємництва дозволило виділити розуміння останньої як комплексної системи методів, інструментів та важелів впливу держави на функціонування малого та середнього бізнесу, яка спрямована на створення сприятливих умов для розвитку МСП та базується на розробці та повному дотриманні нормативно-правової бази діяльності підприємництва. Виділено ключові напрями державної підтримки МСП: організаційно-інституційний; фінансово-кредитний; інформаційний; правовий; євроінтеграційний.

3. Проведено аналіз сучасних тенденцій державної підтримки малого та середнього бізнесу у зарубіжних країнах. Доведено можливість адаптації таких практик як: політика підтримки МСП Португалії «Підприємницька дошка»; політика підтримки МСП Австралії «Податкові пільги для інвесторів на початковій стадії» тощо. Досліджено досвід державної підтримки МСП зарубіжних країн у розрізі видів: оподаткування; конкурентні умови; нормативна база; освіта та тренінги; інформація, поради, коучинг та наставництво; доступ до фінансів; інтернаціоналізація; технології та інновації; розвиток підприємницьких екосистем.

4. Розглянуто державну політику розвинених країн у сфері фінансової підтримки малого підприємництва, зокрема, досліджено політику підтримки малого бізнесу у Великобританії (спрямована на створення сприятливої атмосфери для підприємницької активності); державну підтримку МСП в Сполучених Штатах Америки (особливістю у сфері податкового стимулювання малого підприємництва в США є те, що всі суб'єкти підприємницької діяльності для розрахунку прибутку з метою оподаткування зобов'язані вести бухгалтерський облік у повному обсязі); політику Німеччини щодо надання кредитів і субсидії.

5. Інтеграція інструментів державної підтримки зарубіжних країн в українські програми розвитку малого та середнього бізнесу проводиться за напрямками: надання фінансових продуктів та програм підтримки МСП через державні банки; регіональні програми підтримки МСП; підтримка сільського господарства МСП; міжнародні донорські програми; міжнародні донорські програми з банківськими партнерами; державні програми, що підтримують інновації; фінансова підтримка безробітних, які бажають розпочати новий бізнес.

6. Проведено дослідження стратегічних перспектив удосконалення державної підтримки розвитку малого та середнього бізнесу України за допомогою аналізу Індексу політики щодо МСП за складовими: інституційна та нормативна база; операційне середовище; банкрутство та другий шанс; доступ до фінансів; заходи сприяння розвитку бізнесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Апостолюк О. Ю. Пріоритети державної фінансової підтримки малого бізнесу в Україні. *Ефективна економіка*. 2016. № 7. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5085>
2. Блох Х., Бхаттачарія М. Сприяння інноваціям та зростанню робочих місць на малих та середніх підприємствах в Австралії: докази та питання політики. *Australian Economic Review*, 2016. № 49. С. 192 – 199.
3. Бутенко А. І., Войнаренко М. П., Ляшенко В. І. Модернізація механізмів розвитку малого та середнього бізнесу.; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Донецьк, 2011. 326 с.
4. В Євросоюзі принята програма обучения граждан цифровым навыкам. URL: <http://d-russia.ru/v-evrosoyuze-prinyataprogramma-obucheniya-grazhdan-tsifrovymnavykam.html>.
5. Варналій З. С. Мале підприємництво: основи теорії і практики. К.: Тво «Знання», КОО, 2001. 277 с.
6. Господарський кодекс: кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV станом 25. 06. 2016 р. / Верховна Рада України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
7. Дикань О. В. Розвиток малого бізнесу в Україні: проблеми та шляхи забезпечення. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2017. № 57. С.58 – 66.
8. Долгальова О. В. Малий бізнес в Україні (від політики підтримки до політики сталого розвитку і партнерства): монографія. Донецьк: ВІК, 2007. 449 с.
9. Дрига С.Г. Створення державного інституту сприяння розвитку малого підприємництва. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2010. № 2. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=100>

10. Запуск стартапа в Сингапуре: 6 причин в пользу этого URL: [https://www.impex.academy/zapusk-startapav-singapore/..](https://www.impex.academy/zapusk-startapav-singapore/)
11. Інформація офіційного сайту Міністерства економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/inforez/Details?id=60c582c2-6f92-49ee-862c-cc8a0fc2ab7d&lang=uk-UA>
12. Інформація офіційного сайту Німецько-українського Фонду. URL: <https://ukraine.managerprogramm.de/?p=2206>
13. Інформація офіційного сайту Організації економічного розвитку та співробітництва. URL: <https://www.oecd.org/>
14. Інформація статистичної служби Європейського союзу: веб-сайт. URL: <http://ec.europa.eu/eurostat/>
15. Ключевые вопросы реализации Стратегии создания единого цифрового рынка в Европе к началу 2017 года. URL: <http://d-russia.ru/klyuchevye-voprosyrealizatsii-strategii-sozdaniya-edinogotsifrovogo-rynka-v-evrope-k-nachalu-2017- goda.html..>
16. Костенко О.О. Щодо визначення суб'єктів малого підприємництва. URL: http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=84.
17. Лебьодкін К.С. Державна підтримка суб'єктів господарювання малого бізнесу. *Економічна теорія та право*. 2016. № 2 (25). С. 183 – 194.
18. Литвишко Л. О. Система державної підтримки та сприяння розвитку підприємництва в Україні. *«Вісник ЖДТУ»: Економіка, управління та адміністрування*. 2014. № 3 (69). С. 144–151.
19. Масна О., Парфенюк Є. Особливості розвитку малого підприємництва в економіці Великобританії. *Регіональна економіка*. 2008. № 2. С. 114 – 119.
20. Матвій І. Є., Віхоть Т. А. Особливості інноваційної діяльності малих підприємств. *Бізнес-інформ*. 2015. № 14. С. 88–96. URL: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/29894/1/13_88-96.pdf

21. Ніпіаліді-Іщик О. Деретуляція малого та середнього бізнесу як пріоритетний напрямок реалізації ефективної державної політики. URL: <http://www.irbis-nbu.gov.ua/>
22. Озаринська В.В. Основи формування системи підтримки малого бізнесу в Україні. *Розвиток методів управління та господарювання на транспорті*. 2011. №37. С. 211–226.
23. Поліщук Г.О. Державна підтримка розвитку малого підприємництва: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Актуальні проблеми державного управління*. 2017. № 1 (51). URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/ebook/apdu/2017-1/doc/6/03.pdf>.
24. Полтавець І. А., Стрілець В. Ю. Державна підтримка малого та середнього бізнесу розвинених країн: досвід для України. *Актуальні проблеми сучасної науки та освіти* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 10–11 черв. 2021 р.). С. 16 – 18.
25. Поліщук О.В. Зарубіжний досвід створення державних бізнес-інкубаторів як підтримки малого та середнього бізнесу. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. № 6. Ч. 1. С. 116 – 119.
26. Попський А. Державна політика розвитку, підтримки малого та середнього підприємництва в контексті Європейської інтеграції. *Ефективність державного управління*. 2017. №1(50). С. 260 – 268.
27. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України №996-XIV від 16.11.2018/ Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
28. Про підтримку і розвиток малого підприємництва в державах-учасницях СНД: закон України від від 17 січня 1997 р. №2171-XII станом на 06.08.2014. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2171-12>
29. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні: Закон України від 22.03.2012 року № 4618-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17#Text>

30. Програми Європейського Союзу з підтримки МСБ. URL: http://www.compet.kh.gov.ua/images/MTD/Katalogi/11_2017_ProgramsEU_financeBiz.pdf
31. Пукало О. П. Зарубіжний досвід розвитку та підтримки малого підприємництва та його використання в Україні. *Управління розвитком*. 2017. № 3–4 (189–190). С. 108 – 114.
32. Рачинська Г. В., Копець Г. Р. Актуальні аспекти управління малим та середнім бізнесом в Україні. URL: <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/jun/2731/visnyk2015-240-247.pdf>
33. Соболев С. Розвиток малого бізнесу в Україні. *Вісник КНТЕУ*. 2009. № 6. С. 48 – 59.
34. Солованюк С. М. Розвиток малого бізнесу в Україні в сучасних умовах. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2017. № 2 (24), 2 т. С. 130 – 134.
35. Стегней М. І., Бошинда І. М. Сучасний стан малого бізнесу: європейський досвід, національні реалії та регіональні особливості. *Економіка та суспільство*. 2018. №16. С.495 – 499
36. Стешенко О.О. Державне регулювання розвитку малого бізнесу в сучасних умовах. *Приазовський економічний вісник*. 2018. № 3(08). С.82 – 88.
37. Стрілець В. Ю. Забезпечення розвитку малих підприємств: теорія, методологія, практика : монографія. Полтава : ПУЕТ, 2019. 457 с.
38. Тимченко О.І. Проблеми та перспективи розвитку малого підприємництва. *Ефективна економіка*. 2015. №6. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4135> 03.07.2016
39. Толстова А.В., Кибальчич С. Проблеми розвитку малого бізнесу в Україні. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2017. № 60. С. 55 – 62.
40. Труш Є.І. Міжнародний досвід з кредитування малого підприємництва та його адаптація до особливостей національної економіки.

Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. 2013. № 4 (73). С. 104 – 107.

41. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Угода №984-011 від 27.06.2014 станом на 30.11.2015 URL: [http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011/paran2378#n2378-](http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011/paran2378#n2378)

42. Угода про створення Українського науково-технологічного центру: документ № 998_032 від 15.03.2001. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_032

43. Ульяницька О., Ярошенко Т. Бізнес-ангели як альтернативна форма фінансування підприємницького сектору в Україні. *Механізм регулювання економіки.* 2009. № 2. С. 72 – 79.

44. Умеров Р.Е. Використання зарубіжного досвіду інноваційного розвитку малого і середнього бізнесу в сучасних умовах Українського ринку. *Актуальні проблеми економіки.* 2012. № 6 (132). С. 96 – 105.

45. Уряд Португалії (2017), Програма Simplex + 2017. URL: www.simplex.gov.pt/app/files/cd198ba7615a8ece81f4e6431c52c5fd.PDF

46. Франчук Ю.О. Теоретичні засади, проблеми та перспективи розвитку малого підприємництва. *«Економічні науки». Серія «Облік і фінанси».* № 10 (37). Ч. 5. 2013. С. 155 – 165.

47. Фролова Н.Л. Інструменти державної регуляторної політики у сфері малого та середнього підприємництва в Україні. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/09/98.pdf> (дата звернення: 5.01.2019).

48. Характеристика країн на основі принципів акта з питань малого бізнесу: Україна. Країни Східного партнерства, 2016 рік. URL: [http://www.oecd.org/globalrelations/Ukraine-chapter.pdf-](http://www.oecd.org/globalrelations/Ukraine-chapter.pdf)

49. Швець Г.О. Сучасне бізнес-середовище малого та середнього підприємництва в Україні. *Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія: Економічні науки*. 2017. № 34. С. 31 – 39.
50. Шраменко О.В. Удосконалення державного регулювання підприємницької діяльності на основі розвитку інформатизації економічних систем. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2017. № 59. С. 32 – 37.
51. Якушева О.В. Економічний розвиток і підтримка малого та середнього бізнесу на регіональному рівні: дис. ... канд. екон. наук; 08.00.05. Черкаський державний технологічний університет. Черкаси, 2017. 288 с.
52. COSME: Europes programme for SMEs. URL: <http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/9783/>
53. European Commission. Small Business Act. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52008DC0394&locale=en>
54. European Commission. SME test. URL: http://ec.europa.eu/growth/smes/business-friendly-environment/small-business-act/sme-test_en
55. European Commission. Survey on the access to finance of enterprises: AnalyticalReport 2019/.- Available at:: <http://www.wsxenterprise.co.uk/survey-on-the-access-to-finance-of-enterprises-safe/>.
56. GEM. Global Entrepreneurship Monitor. 2019. URL: <http://www.gemconsortium.org/>.
57. International Compendium of Entrepreneurship Policies. URL: <https://doi.org/10.1787/20780990>
58. OECD. Coronavirus (COVID-19): SME policy responses. URL: <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/coronavirus-covid-19-sme-policy-responses-04440101/>
59. OECD. Financing SMEs and Entrepreneurs 2019: An OECD Scoreboard. 2019. DOI: https://doi.org/10.1787/fin_sme_ent-2019-en
60. OECD. SME Policy Index: Eastern Partner Countries 2020: Assessing the Implementation of the Small Business Act for Europe. URL:

<https://www.oecd.org/countries/ukraine/sme-policy-index-eastern-partner-countries-2020-8b45614b-en.htm>

61. Pedchenko N., Strilec V., Kolisnyk G. M., Dykha M. V., Frolov S. M. Business angels as an alternative to financial support at the early stages of small businesses' life cycle. *Investment Management and Financial Innovations*. 2018. Vol. 15. № 1. P. 166 – 179.

62. SME Competitiveness Outlook 2019: Big Money for Small Business – Financing the Sustainable Development Goals. URL: <http://www.intracen.org/publication/smeco2019/>

63. What is an SME? Here's an SME definition. URL: <https://www.simplybusiness.co.uk/knowledge/articles/2021/05/what-is-an-sme/>

64. Worku Z. The impact of poor quality municipal services on small enterprises. *Investment Management and Financial Innovations*. 2016. Vol. 13. № 3-1 DOI:10.21511/imfi.13(3-1).2016.14

65. World council of credit unions: 2016: Annual Report. Worldwide Foundation for Credit Unions. URL: http://www.woccu.org/documents/Annual_Report_2017.

66. Young W. S., Seong W.C. Market dynamics and innovation management on Performance in SMEs: Multi-agent simulation approach. *Procedia Computer Science*. 2016. № 91. P.707– 14.



Рисунок 1 – Система державної підтримки МСП в розвинених країнах

Джерело: складено автором на основі [18; 26].

Таблиця 1 – Державна підтримка МСП щодо мінімізації негативних наслідків пандемії COVID-19 [58]

Країна	Субсидії на заробітну плату	Відстрочка					Фінансові інструменти			Структурна політика			
		Прибуток / корпоративний податок	Податок на додану вартість (ПДВ)	Соціальне страхування та пенсійні внески	Орендна плата / комунальні послуги / місцевий податок	Мораторій боргу	Гарантії позики	Пряме кредитування МСП	Гранти та субсидії	Нові ринки збуту	Телемережі / цифрова трансформація	Інновації	Навчання та передислокація
Австрія	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓		
Бельгія	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓			
Канада	✓	✓	✓		✓	✓		✓		✓			
Китай	✓	✓		✓	✓	✓		✓	✓		✓	✓	✓
Чеська Республіка	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	
Данія	✓	✓	✓			✓	✓		✓			✓	✓
Естонія	✓	✓		✓			✓	✓			✓		
Фінляндія		✓	✓				✓		✓			✓	
Франція	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Німеччина	✓	✓					✓	✓	✓	✓	✓	✓	
Греція	✓	✓	✓	✓			✓	✓			✓		
Угорщина	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓					
Італія	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
Японія	✓	✓			✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Норвегія	✓	✓	✓	✓			✓		✓			✓	✓
Польща	✓	✓		✓			✓	✓				✓	
Швеція	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓					
Швейцарія	✓						✓	✓		✓			
Туреччина	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓				
Об'єднане Королівство	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓			✓	
Сполучені Штати	✓	✓						✓	✓			✓	

